

ÁCS TIBOR

A MAGYAR KATONAI AKADÉMIA ELŐTÖRTÉNETE. A TERVTŐL A MEGNYITÁSIG (1790–1849)

A kutatás már sok mindent feltárt a magyar hadi akadémiának, a Ludoviceumnak első hat évtizedes történetéből. A gondolat meghirdetésétől a megvalósításig; a különböző katonai felsőoktatási koncepcióktól, a látszólag létező intézménytől a valóban működő, rövid életű Magyar Hadi Főtanoda történetéig. Dolgozatunk adataival és megállapításával azt kívánjuk érzékeltetni, hogy 1790-től 1849-ig az önálló magyar hadügy egyik fő pillérét képező katonai felsőoktatás intézménye, a „nemzeti hadiiskola”, felállítása érdekében milyen heves volt a nemzet küzdelme, és milyen erős volt a nemzeti akarat. Ezt bizonyítja, hogy 1848. július elejétől december végéig 335 ifjú pályázott felvételre a Magyar Hadi Főtanodába.

A hadügyminisztérium tábornoki osztály hadtudományos karok ideiglenes vezetője, Tanárky Antal őrnagy 1848. december 17-től rendezte a Ludoviceum, vagyis a Magyar Hadi Főtanoda összes minisztériumbeli iratát, és elkészített többek között három listát: 1. Jegyzék a Ludoviceum számára alaptörkézt adományozókról, 2. Jegyzék a Ludoviceumban alkalmazásra beadott folyamodványokról, 3. Jegyzék a folyamodó növendékekről, melynek rovatai: a növendék atyja s ennek állapota; növendék neve; élet ideje; észrevétel; folyamodás száma.¹ Ebben a bevezetőben a 335 pályázó folyamodványának bármelyikét lehetne ismertetni,² ám közülük mégis csak egyet, az 1848. december 24-én érkezett, másnap először a 625., majd a 276. számot kapott dokumentumot idézzük. 1848. december 20-án, Besztercebányán, Zsilla János folyamodványának elején ez olvasható:

„A magas magyar hadügyi ministeriumhoz

Zsilla János besztercebányai számvevőszéki tiszt folyamodik: hogy fia Vilmos – 16 éves – az álladalom költségére – vagy ha az nem teljesíthető a 400. pf. évi oly befizetés mellett a katonai fő tanoda növendékei közé soroztassék. 6 melléklettel”

A második lap első bekezdésében ez áll:

„Méllyen tisztelt magyar hadügyministerium!

Számosabb gyermekeim közül Vilmos nevű 16 éves fiamat a katonai pályára szánván belőle kedves hazámnak egy hű polgárt nevelni, de egyszersmind tulajdon szerencsésjét is előmozdítani apai kötelességemnek tartatom. Minthogy pedig a katonának szükséges esmértek megszerzésére s kellő kiképzetésére sehol sem adatnék oly alkalom minőt a legközelebb megnyitandó katonai országos fő tanoda nyújtani képes léssen, bizván a magas hadügyministeriumnak a szegény sorsuak eránti tanúsított képességében, mély alázatossággal folyamodni bátorodom. Miszerint tekintettel lévén hazámnak 35. évek leforgása alatt tett hív szolgálatomra egyébként pedig több gyermekek nevelésével terhelt szegényebb sorsú állapotomra – mint ezt alatti bizonyítvány mutatja – most nevezett Vilmos fiamat a katonai fő tanodába befogadni s az állodalom költségén nevelendő növendékek, közé besorozni méltóztassék.”³

¹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), 1848/49-i minisztérium levéltára, Hadügyminisztérium, Általános iratok 1848–1849. H 75 (a továbbiakban: HM) 1848: 4323/4. sz.

² MOL 1848/49-i minisztérium levéltára, Hadügyminisztérium H 155. Felvételi kérelmek a Ludoviceumba (a továbbiakban: Ludoviceum) 1848. 1–3. doboz, 1–277. sz. és szám nélküliek.

³ Ludoviceum 1848. 3. doboz, 276. sz., 12324/3624. sz. érk. 24/12. 1848.

Az 1848. december végi és az 1849. januári közismert hadi események a pályázó ifjak túlnyomó többségének, így a besztercebányai Zsilla János fiának, a jeles középiskolai bizonyítványú, 16 éves Vilmosnak sem tették lehetővé, hogy megjelenjenek Pesten, a Ludoviceum épületében az 1849. január 4-i felvételi vizsgán.

A tanterv és napirend szerint működő első magyar katonai akadémia, a Magyar Hadi Főtanoda alig két hétig, 1849. január 17-ig állt fenn, megnyitása mégis történelmi jelentőségű volt. Az önálló magyar katonai felsőoktatás megindulása indokoltá teszi, hogy röviden áttekintsük sok évszázados előzményeit, és összefoglaljuk zűrzavaros és viharos történetének kezdeteit.⁴

A magyar tisztképzés intézményének történelmi előzményei

A rendszeres tisztképzés továbbfejlesztése a Habsburg Birodalomban Mária Terézia uralkodása idején kezdődött meg.⁵ Az örökösödési háborúban vereséget szenvedett Ausztriában nem csak az állam egész működési rendszerét újjították meg, hanem alapvető haderőreform is kezdetét vette, melynek egyik alapeleme volt a felsőfokú tisztképzés korszerűsítése. Az 1717-ben megalapított hadmérnökképző iskola, majd az 1778-ban átszervezett bécsi hadmérnök-akadémia európai hírnévre tett szert.⁶ Bécsújhelyen Mária Terézia 1751-ben létrehozta a katonai akadémiát. A tüzértisztképzés fejlesztésére 1757-ben létrehozták a dandár, majd a helyőrségi tüzériskolákat, és 1786-ban megszervezték a bécsi tüzériskolát. Mivel a két akadémia nem tudta kielégíteni a tisztigényeket, 1763-ban alkalmas fiatalokból minden ezredben kadétintézményt rendszeresítettek. A 6 császári vagy rendes kadétból és korlátozatlan számú ezred- vagy magán kadétból álló intézményben a katonai mesterséget kiválóan elsajátíthatták, s közülük később többen előléphettek tisztté. A magyar honos nemesi ifjakból 1760-ban megalapított királyi magyar nemesi testőrségnek katonai képzésben is részt kellett vennie. Az 1767-i rendelet szerint a 6 évet szolgált, hadseregbe átlépett testőr főhadnagyi rangot kapott, és 1795-től minden testőrnek legalább alhadnagyi rangja lett.⁷ Az önálló katonatorvosi akadémiát, a Josephinumot 1785-ben állították fel Bécsben. Az első haditengerészeti akadémiát a XIX. század elején szervezték meg Velencében, mely később áttelepült Triesztbe.

A magyar tisztképzés története szempontjából érdekes, hogy a három legfontosabb összbirodalmi katonai akadémiába a szűkebben vett történelmi Magyarországról 1750 és 1799 között 1123 magyarországi születésű hallgató iratkozott be.⁸ A bécsújhelyi katonai akadémián 353, a bécsi hadmérnök akadémián 289 és a bécsi katonatorvosi akadémián 481 hallgató részesült képzésben, bár a hadmérnök és katonatorvos növendékek egy része nem fejezte be tanulmányait. Ebben a korszakban a nemesi vagy katonatiszti származás elsődleges követelménye mellett, a korlátozás ellenére, lassan növekedni kezdett a nem nemesi, polgári származásúak felvétele a katonai akadémiákra és bejutása a tisztikarba.

⁴ Az előzményeket részletesen bemutatja Veszprémy László, Kelenik József, Hausner Gábor, Czigány István, Zachar József tanulmánya. Lásd: *A magyar katonai vezető- és tisztképzés története. Tanulmánygyűjtemény.* Szerk. *Lengyel Ferenc és Szántó Mihály.* Budapest, 1996. 7–51. o. Lásd még: *A magyar hadtörténelem évszázadai.* Szerk. *Király Béla – Veszprémy László.* Budapest, 2003. 7–214. o.

⁵ *Miklós Zoltán:* *Katonai nevelés és képzés az osztrák–magyar kiegyezésig. Honvédségi Szemle,* 2009. 1. sz. 36–39. o.

⁶ Lásd történetét: *Gatti, Friedrich:* *Geschichte der K. und K. Technischen Militär Akademie I–II.* Benne: *I. Geschichte der K. K. Ingenieur und K. K. Genie-Akademie 1717–1869.* Wien, 1901. II. *Geschichte des K. K. Bombardier-Corps, der K. K. Artillerie-Hauptschule und der K. K. Artillerie Akademie 1786–1869.* Wien, 1905.

⁷ *Ballagi Aladár:* *A magyar királyi testőrség története, különös tekintettel irodalmi működésére.* Pest, 1872. 446 o.; *Hellebronth Kálmán:* *A magyar testőrségek névkönyve: 1760–1918.* Budapest, 1940. 3. o.

⁸ *Szögi László:* *Magyarok a császári–királyi tisztképzés rendszerében, magyar felsőoktatás a XIX. század elején. Társadalom és Honvédelem,* 2009. 2. sz. 16–24. o.

A magyar nemesi mozgalom reformelképzelései között a XVIII. század végétől szerepelt a nemzeti hadsereg megteremtése és a magyar tisztképzés intézményének létrehozása. Ez a török háborúban részt vevő magyar ezredek és tisztek nem kis része által támogatott törekvés megbontotta a II. József alkotmányellenes törekvéseitől és a porosz katonai fenyegetéstől válságba került Habsburg Birodalom állandó hadseregének egységét. Európa népeire, így a magyarországi eseményekre is hatást gyakorolt a francia forradalom. A Habsburg-ház azonban mindent megtett, hogy megőrizze állandó hadserege és tisztképző intézményeinek egységét.

Törvényes kísérletek a budai nemzeti katonai akadémia felállítására (1790–1807)

Az új uralkodó, II. Lipót által 1790. március 29-én meghirdetett, június tizedikén ünnepélyesen megnyitott budai országgyűlés, a francia alkotmányozó gyűlés példáját ismerve, új alkotmányt akart az országnak. Ezen a diétán adták ki először nyomtatásban az alsótábla üléseinek jegyzőkönyvét, amely alapján bemutatható a magyar országgyűlésnek a hadüggyel és a tisztképzéssel kapcsolatos munkálkodása.⁹

Az alsótábla teljes ülése vitatta meg a négy – a dunántúli, a dunáninneni, a tiszántúli, a tiszáninneni – kerület egyik javaslatát, amely szerint az uralkodó a megkoronázás fejében többek között kinyilvánítaná a külön magyar hadi tanács, katonai főparancsnokság, hadsereg, kincstár és hadi raktárok felállítását. A katonai hatóságoknál elrendelik a magyar nyelv alkalmazását. Továbbá az összes magyar lovas- és gyalogezrednél, a Katonai Határőrvidék ezredeinél és mindennemű parancsnokságoknál csak esküt tett, született magyar tisztek alkalmazását.¹⁰ A hadi adót az állandó magyar katonaság fenntartására az országgyűlés szavazhatja meg. Az állandó magyar katonaságot az alkotmány és a magyar királyság védelmére szervezték, és az országgyűlés beleegyezése nélkül külföldre nem vezényelhetik. Ha beleegyezéssel idegen katonaságot vezényelnek az országba, a határnál a megyei deputáció előtt esküt kell tenniük. A király tudomásul veszi, hogy hadüzenetben és békekötésben csak az országgyűlés jóváhagyásával járhat el. Felkarolták a Graevenhuszárezred tisztjeinek (Gróf Festetics György alezredes, Laczkovics János kapitány, Szily Ádám hadnagy és mások) július eleji folyamodványát, melyben a magyar ezredekhez magyar tiszteket, magyar vezényleti nyelvet és az országban való állomásozást kértek.

Ez az országgyűlés volt az első, amelyen a magyar tisztképzés létrehozására a dunai kerületek határozatban mondták ki: „A katonai nevelés előmozdítására nemzeti hadi-iskolát állítanak a nemes ifjúság részére, hol elméleti és gyakorlati képzést nyerhet, a neustadtíhoz hasonlót. Ezt Budán állítják fel, és a megyék az alapítványhoz való járulásuk arányában, ajánlhatnak oda nemes ifjakat.”¹¹ Ám a július 27-i porosz–osztrák megegyezés hatására Lipót király elérte, hogy a rendek kívánságát csak a koronázás után hallgatja meg. Az alsótábla a Graeven-ezred tisztjei haditörvényszék elé állítását sem tudta megakadályozni augusztus 12-én.¹² A nádorválasztásra és a koronázásra sem Budán, hanem a Pozsonyba áthelyezett országgyűlésben került sor. November 12-én Sándor Lipótot választották nádorrá, és 15-én megtörtént Lipót megkoronázása. II. Lipót meg-

⁹ Naponként való jegyzések az 1790-ik esztendőben felséges Leopold császár és magyar király által szabad királyi városba, Budára Szent Jakab havának 6-dik napjára rendelt, s Szent András havának 3-dik napjára Posony királyi városba által-tétetett, s ugyanott, következő 1791-dik esztendőben, Böjt-más havának 13-dik napján befejezett magyar ország gyűlésének. Budán, 1791. (A továbbiakban: Ogy. naponkénti jegyzései 1790–1791.). Az országgyűlésről: *Marczali Henrik: Az 1790/91-diki országgyűlés. I.–II. k. Budapest, 1907.* (A továbbiakban: *Marczali* 1907.)

¹⁰ Ugyanakkor a Katonai Határőrvidék ezredeinek nagyobbik része nem magyar etnikumú volt.

¹¹ *Marczali* 1907. II. k. 125. o.

¹² Ogy. naponkénti jegyzései 1790–1791. 91–93. o.

nyerte a csatát a magyar rendekkel szemben, és a nemesi-nemzeti törekvésekből nem sok valósult meg, kivéve a X. törvénycikket, amely kimondta az ország és kapcsolt részeinek önállóságát a birodalmon belül. Nem sikerült a hadügyi különállás elérése, mert a korabeli kiadott országgyűlési napló 312. oldalán ez olvasható: „A nemzeti katonaságról szóló cikk ő felsége által indoklás nélkül kihagyatott.” A budai nemzeti hadi iskola azonnali létrehozásának tervét sem fogadta el király.

Az 1790. évi országgyűlés LXVII. törvénycikke az uralkodói előterjesztésben fölvetett reformjavaslatoknak, az országos sérelmek ügyének feldolgozására és törvényjavaslatok előkészítésére az 1792. évi országgyűlésre elrendelte kilenc országos bizottság létrehozását és megbízottak kinevezését. A VII. tudományi-tanulmányi bizottság (*deputatio in re litteraria*) feladatköre lett az országos nevelési és tanulmányi rendtartás vizsgálata. A hét átfogó fejlesztési tervezet elkészítési sorrendjében a harmadik volt: „Egy katonai akadémia fölállításának tervezete, katonatiszti nevelő-intézet alakítása végett; olyanokat is híván meg a tanácskozáásra, kik az ilyen intézetről tüzetesebb ismerettel bírnak.”¹³

A bizottság tagjául kineveztek 13 megbízottat, és ezekhez járult a királyi helytartótanács tanulmányi bizottságának 6 tagja. Elnöke Ürményi József királyi személynök lett. Mária Terézia korábban őt bízta meg a tanügyi reform kidolgozásával, s ezen előmunkálatok nyomán 1777. augusztus 22-én adták ki az első *Ratio Educationist*, „A nevelésnek és az egész tanügynek rendje Magyarországon és kapcsolt tartományaiiban” című munkát. A bizottság munkálkodása arra irányult, hogy olyan országos nevelési és oktatási rendet és törvényjavaslatot készítsen, ami elindíthatja a nemzeti művelődés fejlődésének új korszakát. Ezt igazolja a katonai akadémia megalakításának bátor előzetes tervezete is. A nemesség megértette, hogy a katonáskodás nemcsak vitézség, bátorság dolga, hanem szaktudásé, műveltségé is. Sőt, azt is felfogta, hogy a korszerűen képzett, új magyar tisztikar nemcsak a magyar vitézi hírnév fennmaradását szolgálja, hanem a magyar állam önállóságát is biztosítani fogja. Ám rövid idő múlva nyilvánvalóvá lett, hogy e jogos remény valóra váltásának, a budai katonai akadémia felállításának reális feltételei: mindenekelőtt az uralkodói akarat és az Udvari Haditanács támogatása, a magyar nemesség elszántsága és áldozatvállalása hiányoznak.

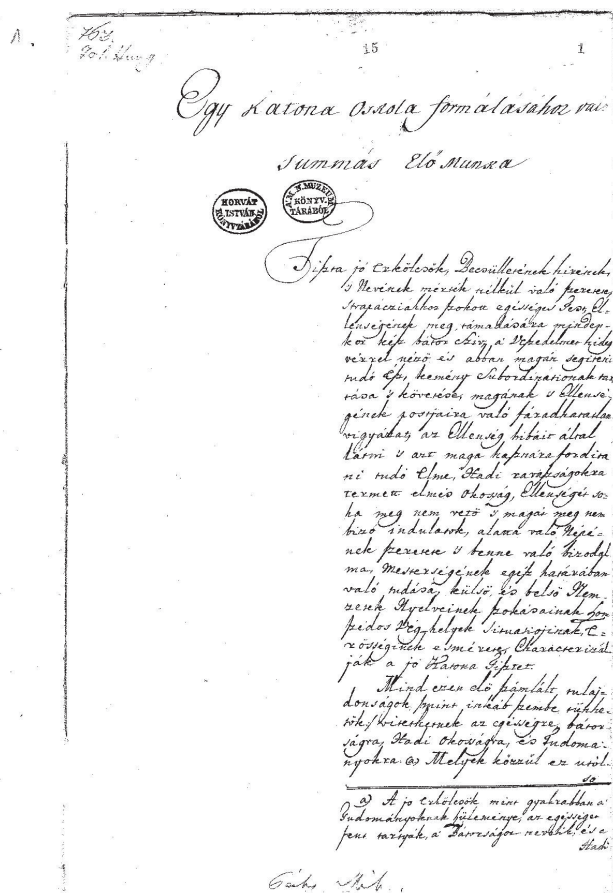
A tudományi-tanulmányi bizottság 1791 augusztusától 1793 februárjáig két ülészakot tartott meg.¹⁴ Az első ülészak 1791. augusztus 12-től szeptember 29-ig tartott, és tizenhat ülésen foglalkozott a rábízott reformjavaslatok kidolgozásával. Az 1791. augusztus 12-i első ülésen kiosztották az elnök és a tagok között a feladatokat. Mivel a felállítandó magyar katonai akadémia tervezetének elkészítésére nem találtak hozzáértő katonatisztet, úgy határoztak, hogy a feladatot félreteszik mindaddig, amíg megfelelő szakértőt tudnak bevonni a végrehajtásba. Addig is megbízták a bizottsági tag Somogyi János nádori ítélőmestert, a katonai akadémia fölállítása tervével összefüggő akták összegyűjtésével. A szakértő hiányában gazdátlanul maradt katonai akadémia terve kidolgozásának politikailag sem kis jelentőségű feladatát az 1791. szeptember 29-i utolsó ülésen a kulcsszerepet játszó Ürményi József elnök vállalta el.¹⁵ Ezután a bizottság csak 1792. november 5-én ült össze újra egy egészen más politikai és katonai helyzetben.

¹³ Uo. 376., 423., 594–595. o.; Magyar Törvénytar 1740–1835 törvénycikkek. Szerk. Márkus Dezső. Budapest, 1901. 213. o.

¹⁴ A bizottság működésének részletes történetét lásd Hoós Éva: Az 1790/91-es országgyűlésről kiküldött közművelődési bizottság tevékenysége az akadémiák, egyetem, népoktatás, konviktusok és leánynevelés kérdésében (1791–1793). Kandidátusi értekezés kézirat. Budapest, 1994. (A továbbiakban: Hoós 1994.)

¹⁵ A katonai akadémia felállításának tervezetéről a bizottság tevékenységét lásd: Hoós 1994. 16., 20., 120–124. o., Függelék 8. irat, 60–64. o.

Még kedvező légkörben, a bizottság vagy elnöke megbízásából, de lehet, hogy saját elhatározásából, Péchy Mihály (1755–1819) mérnökkari százados (később mérnökkari vezérőrnagy és a magyarországi klasszicista építészet kiemelkedő alakja, a debreceni Nagytemplom és kollégium alkotója) elkészítette az első magyar tisztképző intézet megalakításához szükséges alaptanulmányt.¹⁶ A katonai akadémia terve kidolgozásához a Bécsi Hadmérnök Akadémiát és a Bécsi Képzőművészeti Akadémiát végzett Péchy Mihály, aki „az ilyen intézetről tüzetesebb ismerettel bírt”, 1792. január 26-án, Budán nyújtotta be *Egy katonai iskola formálásához való summás Elő Munka* című, magyar nyelven írt tervezetét.¹⁷

Ez a munka a korabeli hadügy, a katonai akadémiák tapasztalataiból és a tudományokból bőven merítve, történelmünkben először vázolta fel magyarul, egy európai színvonalú, önálló nemzeti katonai akadémia megvalósítható modelljét. Bevezetőjében tárgyalja,

¹⁶ Mérnöktszti pályájáról lásd: Kriegsarchiv, Wien (a továbbiakban: KA) Pensionsbücher Generale. Band I. Seite 147. Építészti munkásságáról lásd: Zádor Anna – Rados Jenő: A klasszicizmus építészete magyarországi története. Budapest, 1943. 212–214. o.

¹⁷ Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár (a továbbiakban: OSZK Kt.) Fol. Hung. 763. 15 fol.

hogy a testi és szellemi nevelés milyen nagy segítséget nyújt a jó katonatisztté váláshoz. Szükségesnek tartja bemutatni, hogy micsoda fundamentumokon kell egy olyan iskolának állani, melyből „a katonaságra ki jövő” ifjak hazájuknak vitéz és nagy reménységű tisztjei lehessenek. Kifejti, hogy a leendő tiszteknek milyen emberi tulajdonságokkal és tudományos ismeretekkel kell rendelkezniük. Kiemeli: a katonatiszti nevelőintézet elvégzéséhez, az ifjú növendékek képzéséhez szükséges az egészség, a bátorság, a hadi okosság és más tudományok. Igényes definícióját adja a taktika (Taktika), az erődítés (Fortifikáció), a tüzérség (Artilleria), a számtan (Arithmetica), a mértan (Geometria), a rajz (Rajzolás), a földrajz (Geographia), a géptan (Mechanica), a fizika (Physica), a történelem (História) fogalmának. De megjegyzi, hogy vannak még más tudományok is, melyekkel a növendékeknek meg kell ismerkedniük. Sőt, mivel a katonáskodó ifjak, akik „sok nemzetek közt forognak, maguk közt is megannyi nemzetekkel szolgálnak, idegen nyelveken írt hadi könyveket olvasnak; a német, a francia és olasz nyelvek tanításától meg nem lehet fosztani. Csak hogy a deák kivált született magyar nyelveknek becsét közöttük fenntartani, sőt nevelni, előljáróiknak első maximájuk legyen.”

Hangsúlyozza, hogy a magyar katonai akadémiának a bécsi helyi akadémiától és a bécsi mérnökakadémiától eltérő felvételi követelményeket kell támasztani a jelentkező ifjakkal szemben, és más képzést kell adnia a növendékeknek. Érvekkel indokolja, hogy a leendő hadi iskolában nem csak katonatiszteket kell nevelni, „mint ez a Neustadti Academiában is szokásban vagon. De úgy tartom, hogy ki-ki közülünk ezen ifjakat egyszersmind jó Hazafiaknak, és igaz magyaroknak kívánná látni.” Nem javasolja a 14. életkor alatti ifjak felvételét a megalakítandó akadémiába, mivel „a tapasztalás mutatja, hogy akik a Bécsi Ingenieur Academiában nagykorukba lépnek be, ahová kicsinyek [9 évesek] is bevételnek, mind jobb készsüllettel jönnek ki, mint akik kicsiny korokban kimenvén sok esztendőket ott töltenek.”

Tárgyalja, hogy „a jó katonatisztté” képzéshez, „egy Militaris Academiának készítéséhez”, működéséhez milyen katonatisztekkel álló professzori kar és kiszolgálói személyzet szükséges. Megjegyezve: „Óhajtanám hogy ezen Ifjakhoz meg kívántató tanítóknak és gondviselőknak számát inkább nemzetünkéből, mint idegen személyekből tölthetném ki.” Javaslatára szerint az intézet parancsnoka törzstiszt, aki egyben a taktika tanára; a tudományos igazgató és az erődítést tanára „egy mesterségét jól értő Ingenieur Tiszt”. Egyetemi vagy akadémia végzettségű legyen az algebra, aritmetika, geometria, logika tanára; a mechanika, artilleria, fizika, naturális história tanára egy jól felkészült fizika professzor lehet. A régi és új históriának és a geográfiának tanára, „egy különös okossággal felruházott”, az ütközetek és hadműveletek terveinek készítéséhez is értő professzor legyen. A három vallás papja, három professzor legyen. Az olasz vagy francia katolikus abbé tanítja a kísérleti fizikát, olasz vagy francia nyelvet, a katekizmust. A lutheránus pap a német nyelvet, a hazának históriáját és vallását tanítaná. A református lelkész a magyar nyelvet, erkölcsi tudományt, Vergilius Aeneasát és más epikus poéták munkáit oktatná. Ezen kívül egy rajzoló mestert, egy német nevelőt, egy francia nevelőt, egy vívó-, egy tánc- és főlovász mestert, két jó őrmestertől hadnagyságra emelt magyar katonát, a növendékek felügyeletére, kik közül az egyik a ruházatnak, másik a tanítás szükséges költségeinek számvetéseit is elvégzi. A kiszolgáló személyzethez tartozik egy ruházatfelelős, aki a fehérmű és más ruházat tartására, egy a napi élelemellátásért felelős, valamint a növendékek állandó felügyeletére egy őrmester, 6 káplár, 12 belső és 3 külső szolga, 6 mosó- és takarítóasszony. Valamint Mezőhegyesről vagy egy huszárezredtől évenként „a két Vacatios Hónapokra ki kért fél tanult és tanulatlan lovak, s azok vigyázatjára való közlegények.”

Érdemes idézni a 120 növendéket képző tanintézet négy évfolyamára és tanrendjére vonatkozó ajánlását, mely szerint ennek a „Militaris oskolának esztendeje áthatna 10 hónapokból, szeptembernek közepétől fogva július közepéig, amikor a hévség a testet, és eszet egyformán ellágyítja. Azok a kik a geometriát absolválták ebben az időben, falukban jó reggel, és estefelé magukat a földmérésben, s a többek rajzolásban s lovaglásban gyakorolhatnának. Szeptember eleitől fogva közepéig, nagy Examen, próba, és az erkölcsök közönségre vizsgálása s jutalmazása lenne. Az egész tanuló ifjúság pedig négy Classisokban akképpen osztodhatnék fel:

Az I-ső Classisban tanulnák az egész Militaris Esztendő alatt a Német vagy Magyar nyelvet, Logicat, Geographiát, a régibb idők Historiáját, Poëzist, Rajzolásat.

II-dikban Arithmeticat és Geometriat, Francia Nyelvet, Hazánk Historiáját, jó Német Stílust, Erkölcsi Tudományt, a Situatioi Planumok gyakori rajzolását.

III-dikban a Physicat, Mechanicat, Artilleriat, a mai idők Historiáját, a Francia Nyelvet bővebben és a nehezebb Situatioi Planumainak rajzolását.

IV-dikben Fortificatiot, Tacticat, Manualis Historiát, Physica Experimentalist s Olasz Nyelvet. Innepi Napokon közönségesen dél előtt az Erkölcsi Tudományok hallása után, délután pedig a Catechisatio után Tectirozást és Táncolást tanulhatnának.”

Péchy jelezte, hogy munkaterve nem tér ki minden részletre. A tanórák rendjére is csak egy példát mutatott be, az akadémia második évfolyama nyári napirendjét reggel öt órától este tíz óráig. Röviden leírta a növendékek mulatságainak, szórakozásainak, a jutalmazásnak és a büntetésnek a szabályozott formáit, amelyek mind a 14 és 18 év közötti ifjú növendékek katonatiszti karakterének kialakítását, formálását szolgálták.

Kidolgozta a katonai akadémia működéséhez szükséges költségvetést és annak biztosítására a célszerű alapítványt. Számításai szerint a Budán létrehozandó magyar katonai akadémia parancsnoki és tanári kara, kiszolgáló személyzete, fizetése, a 120 növendék teljes ellátása, az oktatási, egészségügyi, elhelyezési és egyéb „esztendei költsége ezen Militaris Oskolának menne 35 164 Rfra”. Ám ennek az összegnek az éves biztosításához mintegy 909 000 rénes forint alapítvány 4%-os kamatára lenne szükséges. Péchy Mihály feltette a kérdést, „micsoda kútfejekből segíthetne magán az ország ennek lehetséges felállítására?” Megállapította, hogy „a Hazánkbeli Nemesség között is ritka légyen, aki számos summát fiainak neveltetésére juttathasson; de még is az arra teendő költségnek egy részét csak letehetné. Innen ki vévén a feljebb említett 8 ingyen tanítandó Ifjakat, ha a többek közül kiki Esztendőnként 100 Rfkat tenne le, így 112 Ifjú fizetne minden Esztendőben 11 200 Rfkat.” Ezt a magyar nemesség által befizetett 11 200 forint összeget leszámítva az éves 35 164 forintból álló költségből, még 23 964 forintra lenne szükség. A létesítendő magyar katonai akadémia költségeire hiányzó összeget az uralkodó adományából remélte. Hangsúlyozza, ha „Ő Felsége Hazánknek Bölcs Királya a régen Tudományokért állíttatott P.[éldául] Jezsuiták vagy más Szerzetesek Jóságáiból ennyi Jövedelmű Domíniumot ezen oskolára kegyelmesen fordítatna, az örökös árendára úgy adódnék ki, hogy minden fertáj Esztendőnként az árendából bé jövő pénz az oskolában előre ki fizetődne: Hazánknek és Ő Felségének örökké fenn maradandó Dicsőssége származhatna belőle.”

Az utolsó bekezdésekben megjegyezte, hogy a katonatiszti pályára kiképzendő ifjaknak bővebb elméleti és gyakorlati tüzérségi ismereteket kell szereznüik, ezért három hónapig tüzérezredben is kell szolgálniuk. A tisztként szolgáló magyar nemes ifjak úgy hajthatnak nagyobb hasznot hazájuknak, ha néhány év után nem hagynák el a katonai szolgálatot. Követni kellene a francia példát, ahol bizonyos esztendei hadi szolgálat után a katonatiszteknek kitüntetés, a „Lajos keresztje jár”. Mert hátha „egy pensio nélkül osztogatandó Kereszt a Magyar Nemességnek a sokáig való szolgálatra, az Ifjaknak a jó erkölcsök követésére elég ösztön lenne.” Ajánlja, „az ország közben járását”, hogy a ma-

gyar ezredeknél hazánkfiainak ne menjen el kedve a szolgálattól, és ha megérdemlik, ők lépjenek elő törzstisztekké.

A jeles mérnöktiszt, aki először vázolta fel magyarul egy felsőfokú tisztképző intézet tervét, ezekkel a mondatokkal fejezte be mondandóját: „Vajha ezen pedzésem Hazámfiainak a feljebb meg írt virtusokban csak némű nemű előmenetekre! Vajha egy Militariss Academiának készítésében csak szemetes Materialékkul is szolgálhatnának: úgy örömmel ehez való bővebb értéshez készülvén minden erőmet egy ilyen hasznos munkának ki dolgozására fordítanám. Budán 26-ik Január 1792. Péchiujfalusi Péchy Mihály a Genie Corpsnal Kapitány”¹⁸

Péchy Mihály munkája előlapján két latin mondat és a 48. számozás arról tanúskodik, hogy az országos tudományi-tanulmányi bizottság tagjai és elnöke kezébe került. De II. Lipót halála 1792 márciusában véget vetett az ígéretesnek induló reformrendszernek, fia, Ferenc, trónra lépésével, valamint a francia forradalom hatására, Franciaország április 20-i hadüzenetére és a katonai vereségek következtében az udvar politikája megváltozott. Az eredményes bizottsági reformmunka fő tényezője, a bécsi udvar jóindulata megszűnt a nagyon érzékeny hadügyi kérdésekben, így az önálló magyar katonai akadémia ügyében is. Nem készültek el a reformtervek, a magyar katonai akadémia terve sem. Az előrehozott, 1792. május 24-től június 27-ig tartó országgyűlésen I. Ferencet magyar királlyá koronázták, aki nem kívánta a reformokat. Az országgyűlésnek csupán azt sikerült elérni, hogy elfogadják az 1792. évi IX. törvénycikket. Eszerint a magyar és határőrvidéki ezredekhez fő- és törzstisztekkül született magyarok választassanak s ezredtulajdonosokul kineveztessenek. A fiataliságnak a katonai akadémiákban való neveléséről annyi szerepelt, hogy Őfelsége „kegyesen intézkedni fog, hogy a magyar katonatisztek fiainak, amennyire lehetséges, alkalom nyujtassék magukat a katonai akadémiákban hadi szolgálatra kiképezniök”.

A változatlan állandóságot hirdető politikai légkörben a tudományi-tanulmányi bizottság működése is feleslegesé vált, az mégis folytatta munkáját. A második ülészakra 1792. november 5-től 1793. február 12-ig tartott, és huszonhét ülésen vitatta meg a beadott, tartalmukban egyre üresebb tervezeteket, javaslatokat.¹⁹ Nem véletlen, hogy az egyre fagyosabb légkörben tevékenykedő bizottság meghátrált, és visszafogott magatartást tanúsított a katonai akadémia ügyében. A bizottságnak még a reformer tagjai sem mertek foglalkozni ezzel a témával, hiszen a feladat végrehajtásának még felelőse sem volt. Külső katonai szakértőket sem kerestek a munka elvégzésére, hosszú ideig még az üléseken se került szóba a katonai akadémia tervezetének kidolgozása. Az első ülészak legvégén, a bizottság elnöke, Ürményi József vállalta el a tervezet elkészítését a következő ülészakra.

Ürményi a bizottság 1792. november 10-i, tizennyolcadik ülésen fejtette ki az előzetes alapelveket a katonai akadémiával kapcsolatban, amelyeknek aztán minden lényeges elemét tartalmazta az 1793. február 5-i, negyvenedik ülésére benyújtott tervezet.²⁰ Az előzetes alapelvek kifejtésekor a nemzet nevelés elveinek abból a megállapításából indult ki, amely rögzítette a magyar nép vitézi és katonáskodási hajlamait, miszerint „az ország alkotmányából kifolyólag a katonáskodás a haza megvédésének kötelessége mindenkire ráháramlik”.

¹⁸ Uo. 14–15. fol.

¹⁹ Lásd *Ürményi József* bizottsági elnökhöz juttatott iratok. OSZK Kt. Fol. Lat. 2886. Deputationis regnicolaris Budensis in re litteraria acta varia annis 1791–1793. 186 fol.

²⁰ *Hoós* 1994. 120–124 o.

Ürményi ismerte Péchy Mihály tervezetét a nemzeti katonai akadémia felállítására, de annak csak néhány mellékes elemét illesztette be az előzetes alapelvekbe, mivel nem önálló magyar katonai akadémiában gondolkodott, hanem katonai tanfolyamban, melyet a filozófiaival párhuzamos egyetemi kurzusnak szánt. Az elnök az 1792. november 10-i ülésen arra kérte a tagokat, elégedjenek meg az akadémia egy igen szerény formájával, és mondjanak le arról az álomról, hogy a neustadti katonai akadémiához hasonló intézményt hozzanak létre. Ürményi kifejtette, hogy az anyagi forrás hiánya miatt nem lenne képes Magyarország egy ilyen nagy költségeket igényelő katonai tanintézetet fenntartani. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a neustadti katonai akadémia célja is sajátos; Mária Terézia elsősorban a tisztgyermek neveléséről kívánt gondoskodni és igen nagy adományokkal támogatta az akadémiát. Az intézetben nagyszámú gyermeket látnak el, a katonai diszciplínákat és a rendes iskolai tantárgyakat egyaránt oktatják. Míg a mi országunkban a dolog egészen másképp áll. Az iskolai oktatást az ifjúság a gimnáziumban, az akadémián és főleg az egyetemen, valamint a konviktusokban megfelelően elsajátítja. Főösleges lenne egy újabb akadémiát létesíteni. Azoknak az ifjaknak, akik a katonatiszti pályát kívánják választani, lehetőséget kell biztosítani a szakismeretek elméleti és gyakorlati elsajátítására. Ilyen stúdiumok hiánya miatt eddig sok magyar elől elzárták a magasabb tiszti rangokat és katonai tisztségeket. Ezt az égető problémát kis költséggel megoldani pedig csak úgy lehet, ha az egyetemen állítanak be két megfelelő képzettséggel rendelkező katonai professzort, akiknek előadásait a katonai pályára vágyó ifjak, a filozófiai tanfolyam mellett hallgathatják. A növendékek katonai és testi gyakorlatokat sem nélkülözik majd, mert a nap meghatározott részében a lovaglóiskola és a létesítendő nemesi akadémia nyitva áll előttük. Tanáraik mutatnak be és vezetnek a katonai gyakorlatokat, hogy a növendékek könnyen és sikeresen szokják meg a fegyverforgatást. Hogy ez az intézmény minél eredményesebb legyen, 20 ifjút ösztöndíjban kell részesíteni. Ezért megfontolandó, hogy ezek felügyeletét és irányítását a nemesi akadémiához kapcsolják.

Az elnök megígérte, hogy a felsorolt elveknek megfelelően elkészíti a tervezet is, a tagok a felmerülő kérdések megvitatását annak benyújtásáig elhalasztották. A budai magyar katonai akadémia felállításának politikailag veszélyes gondolata ügyében a bizottság tagjai kitértek a nyílt állásfoglalás elől. Ürményi József ügyes taktikázással hátrította az egyes tagok akadékoskodásait és túlzó igényeit. A bizottságnak a LXVII. törvény értelmében ugyan megvolt a felhatalmazása a téma tárgyalására, de a megváltozott politika következtében Bécs mindent elkövetett a felhatalmazás visszavonására. Ürményi ismerte a háttérben zajló eseményeket, nyilván erről tájékoztatta a bizottságot is. Az sem lehetett véletlen, hogy a katonai akadémia tervezetének elkészítését az elnök, a közjogilag legmagasabb rangú személy vállalta el. Ürményi az utolsó ülések egyikén mutatta be az országgyűlés elé terjesztendő, latin nyelvű *Projectum circa erigendam Academiam Militarem* (Tervezet a katonai akadémia körülbelüli felállítására) című előterjesztést, amelyet a bizottság megjegyzés nélkül elfogadott.²¹

A bevezetőben indokolta, hogy a bizottság miért foglalkozik a katonai akadémia terével. A nemzeti nevelés előzetesen megállapított elvei szerint elsősorban arra kell törekedni, hogy a hazai ifjúságot az állam minden közfeladatára megfelelő számban képezze ki, és az ehhez szükséges minden tudományban kiművelje. Ezek között az ország külső védelmének biztosításához szükséges katonaság kiemelt helyet foglal el; ezért az ezen állomány számára szükséges számú tiszti személy kiképzése érdekében az ország Karai és Rendjei Ő Szent Felségének beleegyezésével, katonai akadémia tervének elkészítését bízták a deputációra.

²¹ OSZK Kt. Fol. Lat. 2886. 91–95. fol.

A továbbiakban Ürményi három pontban leszögezte, hogy a neustadti katonai iskolával ellentétben – ahová gyermekkorban veszik fel a növendékeket, akiknek minden tanulmányukat az elemi iskolától az intézetben végzik el –, Magyarországon a filozófiai tanfolyam befejezése után kezdik csak az ifjak a katonai akadémiát látogatni. Ennek két előnye van, egyrészt kiszűrhetőek a testileg és képességekben alkalmatlanok, másrészt költség takarítható meg az államnak. Az ifjak érett korban kezdik el a katonai tanulmányokat, nincs szükség arra, hogy külön intézet felügyelete és ellenőrzése alatt neveljék őket. A jövődöbeli tiszteket tanulmányi idejükben, polgári házakban magánemberként szállásolják el. Ennek a megoldásnak igen nagy az előnye, mert a növendékek a városban, a polgári lakosság közé telepített katonák életét, fegyelmét és engedelmisségét egyszerre, együtt tanulják meg, és hamar kiderül az, ha valaki a szükséges életforma követésére képtelen. Ha az ösztöndíjas alkalmatlan, akkor ösztöndíját megvonják, és egy megfelelőbb növendék, kapja meg. A taktika és a katonai építészeti tanárain kívül speciális tanszemélyzetre sincs szükség, a növendékek minden más előírt tárgyát az egyetem nyilvános kollégiumán, illetve magánórákon hallgathatnak. A katonai akadémiának tehát az egyetemre kell települnie, tanárai is az egyetemi karhoz tartozók lesznek.

Az első fejezet négy pontjában Ürményi elnök megállapítja a tananyagról, hogy mivel a növendékek számos tárgyat (a matematika, a filozófia, a történelmi stúdiumok) már megelőzően, a gimnáziumi és filozófiai tanulmányok során elsajátítottak, az akadémia két éves tanfolyamán kizárólag a hadtudományokhoz szorosan tartozó diszciplínákat kell oktatni. Ezeket rendes (taktika, katonai építészeti, pirotechnika) és rendkívüli (mehánika, fizika, geográfia, történelem, hadtörténelem, német, francia, olasz, horvát nyelv, jog, szabályzatok, törvények stb.) tárgyakra osztva sorolja fel, megjegyyezve, hogy a részletes tanrend (tankönyvek és órarend meghatározásával együtt) elkészítése arra az időre marad, amikor az iskola tervét elfogadják, és a tanárokat kinevezik.

A második fejezet kilenc pontban foglalja össze az intézmény szervezeti és gazdasági irányítási kérdéseit. Ürményi hangsúlyozza, hogy az intézmény az egyetemmel igen szoros kapcsolatban fog állni. Irányítását és felügyeletét az egyetem elnöke és a hivatásos katonák közül választandó parancsnok egymással együttműködve végzi. Az intézet parancsnoka irányít mindent, a vizsgákon jelen van, ügyel arra, hogy tanár és diák egyformán ellássa kötelességeit, a naposok naponta jelentést tegyenek, s különös gondja van arra, hogy megfelelő fegyelem és erkölcsök uralkodjanak az intézetben, és a növendékekből jó katonák váljanak. A parancsnok személyét a neustadti katonai akadémia vagy valamely más katonai iskola volt növendékei közül kell kiválasztani: mindenképpen olyan legyen, aki az efféle intézetek működését jól ismeri. Az intézethez még egy hivatásos katonát nevezzenek ki tanárnak, aki egyben a parancsnok hivatalos helyettese lesz. A parancsnok oktatja a taktikát, a helyettes a katonai építészeti. A tüzérségi ismereteket, pirotechnikát azonban az egyetem matematika professzora adja elő (különdíjazás ellenében) a tisztjelölteknek. A rendkívüli tárgyak tanárai szintén a rendes egyetemi tanárok sorából kerülnek ki.

A katonai akadémia mindenki előtt nyitva áll, társadalmi állásra és vallásra való tekintet nélkül. Szükséges, hogy a jelöltek megfelelő erkölcsüket és tanulmányi előmenetelüket bizonyítványokkal igazolják. A testi adottság nagy súllyal esik latba: nem vehető fel, aki a katonai életformával járó terheket nem képes elviselni. Mivel a testi és a katonai gyakorlatok, amelyekről általános módon a nemzeti nevelés elveiben is szó van, itt különös jelentőséggel bírnak, ezért kell egy olyan altiszt, aki a növendékek ebbeli kiképzését irányítja és ellenőrzi. A jövődö katonák a létrehozandó nemesi akadémiához tartozó lovaglőiskolába járnak lovagolni. Tanuljanak vívni, járjanak katonai gyakorlatokra. A kétéves hadi tanfolyam elvégzése után a kiváló ifjakat kell küldeni Bécsbe, ahol főleg

tüzérségi ismeretekben kapjanak gyakorlati kiképzést. Az ifjak buzgalmának felkeltése érdekében meg kell kérni Öfelségét, hogy a magyar ezredek tisztjeinek kinevezésekor kiváltképpen e katonai akadémia végzett növendékeire legyen tekintettel.

Ürményi József tervezete végén költségvetést is közöl, amely tartalmazza azokat az összegeket, amelyek a tanárok fizetésére, lovaglóliskolára, könyvekre, felszerelésekre és egyéb kiadásokra szükségesek. Az ösztöndíjakat a központi ösztöndíj alpból fizetnék a kiválasztott növendékeknek. A katonai akadémia fenntartására, illetve megvalósítására nagyon szerény költségvetést készített, összesen évi 6300 forintot igényelt.

A katonai akadémiának ez az igen szerény, több vonatkozásban nagyon vitatható tervezete sem került az országgyűlés elé, csak az irattárban helyezték el. Az összes elkövetkező országgyűlésen sérelmezik a rendek, hogy a tudományi-tanulmányi bizottság katonai akadémia létrehozásának tervezetét meg sem vitatták.

A magyar tisztképző intézmény létrehozásának ügyére, háttérbe szorítására 1793-tól erősen hatottak a Habsburg-monarchiának és benne Magyarországnak a Francia Köztársasággal, majd Napóleon császárral vívott háborúi és következményei. Az 1796. évi országgyűlésen elfogadott II. törvénycikk kimondta, hogy a „legkegyelmesebb királyuk üdvéért s ősi alkotmányukért életöket és véröket, összes erejüket s tehetségeiket készek föláldozni: a nagy tüzzel folyó francia háborúra való segedelem gyanánt, a háromszáz-negyvenezer főnyi császár-királyi hadsereg föntartására ötvenezer katonaujonczot, kétmillió negyvenezer mérő rozstot, nyolczvanezer ló eltartása czimén hárommillió hetvenhatezer mérő zabot; huszezer ökröt és tizezer lovat” ajánl fel az ország. De az udvar semmit sem adott, és egy szó sem esett a magyar katonai akadémia tervének kérdéséről.

A hírhedté vált ulmi osztrák kapituláció napján, 1805. október 17-én nyílt meg a következő magyar országgyűlés, amely elfogadta a VIII. törvénycikket. Eszerint a bizottsági munkálatoknak s az ország kívánalmainak és sérelmeinek tárgyalása a jövő országgyűlésre halasztatik: „Mivel a mostani súlyos háború körülményei nem engedik, hogy akár az 1791. évben elrendelt bizottsági munkálatokat, akár azon kívánalmakat és sérelmeket, melyek egyik országgyűlésről a másikra odáztattak el, fölvenni és tárgyalni lehessen.” Így a tudományi-tanulmányi bizottság katonai akadémia tervezetét sem vitatták meg.

Az 1807. áprilistól decemberig tartó budai országgyűlés legfontosabb feladata a 12 ezer újonc megszavazása volt.²² A rendek ezen kívül évi jövedelmük egyhatodát ajánlották meg a háború céljaira. Heves vita folyt a nemesi felkelés szabályzásáról és állandó hadsereggé alakításáról, a magyar seregek kiegészítéséről és a sérelmek orvoslásáról, de szó esett „az Országban felállítandó Katonai Nevelő Háznak, vagy is Akadémiának szükségességéről” is.

Az 1807. május 11-i ülésen arról vitatkoztak, hogy: „nálunk a nemzeti nevelés szükséges, ez pedig a katonai és polgári nevelést öszve-foglalja: mind a kettőről egyszerre kellene ez iránt gondoskodni. Mások pedig ezt mondták: hogy nem lehetne, ezeket egyekoverni.” Ekkor határozták el, hogy a nevelés és a katonaság, így a katonai akadémia munkálataira országos deputációt rendelnek ki.²³ Az országos küldöttség a szeptember 21-i, negyvenharmadik ülésen terjesztette be vitára az 1791. évi XV. és LXVII. törvénycikk alapján készült két latin nyelvű elaborátumát. A korábbi katonai akadémia tervezetét is figyelembe vevő két javaslatot (*De Principiis Educationis Nationalis Militaris*

²² Felséges Első Ferentz austriai császár, Magyar és Cseh ország koronás királyától Buda szabad királyi fővárosa 1807-dik esztendőben, Sz. György havának 5-dik napjára rendeltetett Magyar ország gyűléseinek jegyző-könyve, mely eredetképpen magyar nyelven íratott, és az országgyűlésének fő vigyázása alatt hitelesen deák nyelvre fordított. Pest, 1807. (A továbbiakban: Ogy. jkv. 1807.)

²³ Uo. 73–75. o.

[A Nemzeti Katonai Nevelés alapelvei] és a *Succincta Nationalis Academia Militaris Delinatio* [A Nemzeti Katonai Akadémia rövid alaprajza]²⁴) egészen az utolsó ülésig tárgyalták. Például az október 31-i, hetvenedik ülésen előadták Tolna vármegye kívánságát, hogy a bátaszéki apátság éves jövedelméből létrehozott alapítványból a tíz ifjúnak a bécsi Theresianum Akadémián nevelésén felül megmaradó összeget adják „az országban felállítandó katonai nevelő háznak. Ezen kívánságnak pedig írásba való tétele az Ítélmesterre bízott.”²⁵

Az utolsó ülésen József nádor közbenjárását kérve a követek hangsúlyozták annak okát, hogy „az ifjúság idegenkedik a Katonaságtól, a nevelésben kell keresni. Kevés tekintet van ebben a Katonai Tudományokra. A Katona Oskolák, vagy is Academiák által kívántunk ezen segíteni. Egyikben sem érvén el eddig célunkat, nints egyéb hátra, hogy Császár Királyi Herczegséged közben járásához folyamodjunk... Méltóztasson Ő Felsége Katona Oskolat állítani az Országban. Mert a Bétsibe sem fel nem vétetnek mindnyájan, sem, ottan a Nemzet tulajdonságához képest sem neveltetnek.” Erre a kérésre József nádor válasza az volt, hogy „mind a főbb Katona Tisztek, mind pedig a Katona Oskola, vagy is Academia iránt, bizonyos reménysége vagyok”, és a Karok és Rendek kívánságát, „minden tehetsége szerint elő fogja mozdítani”²⁶

Az országgyűlés e téren eredmény nélkül ért véget, a nemzeti katonai akadémia létrehozásáról nem született törvény. Az udvar a katonai ügyekben elért engedményekért cserébe „mindössze” a magyar nyelv iskolai tanításához járult hozzá.

Törvény a Nemzeti Katonai Akadémiáról (1808)

Az alkotmányos sérelmek dacára az 1808. évi pozsonyi országgyűlés megkoronázta Mária Ludovika királynét, és késznek mutatkozott a nemesi felkeléssel, 20 ezer újonccal a franciákkal szembeni új háború támogatására.²⁷ Az uralkodó ennek fejében hozzájárult egy magyar tisztképző akadémia felállításához.²⁸

Október elsején az alsótábla 68 és a felsőtábla 67 követe 500 200 rénes forintot ajánlott fel „a Nevendék Ifjúságnak katonaságra való készítésére, és az úgynevezett katonai Academiára”. Két nappal később, I. Ferenc király, mivel „a Magyar országgi Ifjúságnak a Haza védelmére való készítésére Katonai Academiát Kívánnak felállítani, ajánllyá ke-

²⁴ Uo. 195–208. o.

²⁵ Uo. 356. o.

²⁶ Uo. 823–824. o.

²⁷ Az országgyűlésen történetekre lásd: Felséges Első Ferentz austriai császár, magyar és cseh ország koronás királyától Posony szabad királyi városa 1808dik esztendőben, boldog asszony havának 28dik napján rendeltetett Magyar ország közgyűlésének jegyző-könyve, mely eredetképpen magyar nyelven íratott, és az országgyűlésének fő vigyázása alatt hitelesen deák nyelvre fordítatott. Pozsony, 1808. (A továbbiakban: Ogy. jkv. 1808.); Felséges Első Ferentz austriai császár, magyar és cseh ország koronás királyától Posony szabad királyi városa 1808dik esztendőben, boldog asszony havának 28dik napján rendeltetett Magyar ország gyűlésének írásai. Pozsony, 1808. (A továbbiakban: Ogy. írásai 1808.)

²⁸ A katonai akadémia ügyének 1808–1849. évi történetéről lásd: *Szilágyi Sándor*: A nemzeti Ludovica Academia története. Levéltári adatok nyomán. *Ludovica Academia Közlönye*, 1875. 1–3. sz. 1–23., 83–95., 175–194. o. (A továbbiakban: *Szilágyi* 1875. A tanulmány, a mellékletek nélkül még megjelent: *Szilágyi Sándor*: Rajzok a forradalom utáni időkből. – Az első magyar katonai intézet. Budapest, 1876. 147–201. o.); *Czékus Zoltán*: A Ludovica Akadémia megalapításának előzményei. In: A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története. Szerk. *Bachó László*. Budapest, 1930. 11–24. o.; *Ajtay Endre*: A váci Ludoviceum története. Uo. 25–121. o. (A továbbiakban: *Ajtay* 1930.); *Bachó László*: A pesti Ludoviceum története 1830-tól 1848-ig. Uo. 123–186. o.; *Bachó László*: A Ludovika Akadémia, mint Magyar Hadi Főtanoda a szabadságharc alatt. Uo. 187–287. o. (A továbbiakban: *Bachó* 1930.); *Ács Tibor*: A Magyar Hadi Főtanoda 1848–1849. évi története. Fejezetek a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem történetéből I. Budapest, 2000.

gyelmesen Ő Felsege az úgy nevezett Váci régi Theresiana Akadémiának épületét”, és a királyné, a rendektől kapott koronázási ajándéknak (500 000 Rft.) egy részét: 50 000 forintot.

A rendek országos ülésben vitatták meg és terjesztették a katonai akadémia ügyében készített feliratukat az uralkodó elé. Ebben kifejtették, hogy amikor az ország védelméről tanácskoztak, azok nemcsak a „jelenlévő, hanem a jövőre, is kiterjedtek [...] fiaink, és maradékaink nem csak erejekkel, hanem mesterség s tudományaik által is sikeresebben harcolhassanak Felsegedért [...] nevezetes tőke-pénzt tettünk össze, hogy az Országban olly Academia állíthatasson, amelybe fő-képpen hadi tudományok taníttassanak; melly eránt szándékunkat és alázatos esendezéseinket Felseged eleiben fogjuk terjeszteni.”²⁹

Október 4-én a király a rendek által átnyújtott feliratot, hogy „az Országban oly Akadémia állíthatasson, amelybe főképpen hadi tudományok taníttassanak” kiadta az illetékes udvari szerveknek véleményezésre, és a királynő beleegyezett, hogy a katonai akadémiát „Ludovicea”-nak nevezzék el.³⁰

Október 18-i ülésükön a karok és rendek 21 fős bizottságot hoztak létre, akik a „Katonai Academia el-rendelésén dolgozni fognak, a Nemzeti Muzeumnak állapotját is vegyék fel, hogy a Törvény által meg-erősíthetessen.” A felállítandó Nemzeti Katonai Akadémia törvényjavaslatát olyan jelentős nemzeti ügynek tekintették, hogy azt a Nemzeti Múzeum törvénytervezetével együtt készítették el. Közben az Udvari Haditanács, illetve Moritz Gomez altábornagy által elkészített felterjesztés javaslatait felhasználásra átadtak a kiküldött bizottságnak. Október 25-i vegyes ülésben gróf Brunsvik József tárnokmester, bizottsági elnök bemutatta *A Nemzeti Katonai Akadémiának elrendelésre kiküldött Deputatióinak Munkája, az ezen alkalmatossággal felvett Muzaeum állapotjával együtt* című nagy terjedelmű és részletesen kidolgozott, a szükséges adatokkal és mellékletekkel ellátott írásos tervezetét.³¹ A felsőfokú katonai tanintézet alapjául szolgáló elaborátum főbb elgondolásai az alábbiak voltak.

Az alapítványi és a fizető növendékek számára létesítendő akadémiát már felállításakor úgy kell felszerelni és tanári karral ellátni, hogy fokozatosan növekedve legalább 200 növendéket befogadhasson. A végrehajtásra két terv készüljön, az egyik mutassa ki, hogy elegendő-e a felajánlott pénzalap kamata az első évi szervezésre; a másikkól derüljön ki, hogy milyen lesz az intézmény teljesen felszerelten. Számításaik szerint 6 százalékos kamattal az első esetben, ha az akadémia tőkéje 800 000 forint és 40 növendék képzése 33 405 forintba kerül, ehhez 640 000 forint tőke kell. A maradék tőke fele elég az épület felszerelésére 40 alapítványi és 20 fizető növendékre, akik mindegyike 600 forintot fizet. A másik esetben, öt év múlva a tanintézet növendéki állománya 120 alapítványi és 80 fizető hallgató lenne, melyhez évente 137 355 forint szükséges, aminek 2 892 250 forint tőke felel meg. Am ha a 80 fizető növendék 48 000 forintot fizet be, a kiadás öt év múlva 89 355 forint lesz, melynek 1 489 250 forint tőke felel meg. A számítás készítői azt remélték, hogy ez az összeg 1814-ig össze fog gyűlni és attól kezdve a tanintézet teljes létszámmal működhet.

A tervezet szerint az akadémia célja, úgy kiképezni a fiatal nemeseket, hogy ügyes és jól képzett tisztként kerüljenek a magyar ezredekhez. Ezen kívül képesek legyenek segédtsztként a tábornoknál, tisztként a főhadiszálláson is szolgálni, és idővel teljesítményük alapján legmagasabb katonai rendfokozatot is elnyerhessék.

²⁹ Ogy. irások 1808. 67–68. o.

³⁰ Ogy. jkv. 1808. 137–161. o.

³¹ Lásd: *A Nemzeti Katonai Akadémiának elrendelésre kiküldött Deputatióinak Munkája, az ezen alkalmatossággal felvett Muzaeum állapotjával együtt*. In: Ogy. irások 1808. 129–166. o.

A sikeres tanítás érdekében egy osztályban a növendékek száma 20-nál több ne legyen. A fizető növendékekkel együtt egy osztály létszáma maximum 30 hallgató lehet, a tanintézet hat osztályában 120 alapítványi és 80 fizető, összesen 200 növendék képzése folyhat. Az ifjak 12–15 éves korukban vehetők fel, ha rendelkeznek a megfelelő előismeretekkel és bizonyítványokkal. A katonai pályán szükséges, hogy a növendék 13 éves korától kizárólag szakképzést kapjon, és ettől kezdve tanulhatja sikerrel a matematikát is, a legfőbb katonai segédtudományt. Az akadémiába a felvétel szeptember első felében történik, a képzés októberben kezdődik. A jelentkező ifjú ajánlása felvételre májusban történik. A jelentkezőket megyénként háromtagú bizottság vizsgálhatja; a pap a vallásból, a megyei hivatalnok a magyar, német és latin nyelvből, szépírásból, történelemből, természettanból, számtanból, az orvos, hogy egészségileg megfelelő legyen. Ezen kívül szükséges még a jelentkezőnek prima osztályzatú iskolai és az erkölcsi magaviseletet megbízhatóan tanúsító bizonyítvánnyal rendelkeznie.

Nagy gondot kell fordítani a növendékek testi nevelésére. Ezért legyen az akadémia épülete tágas, nagy kerttel ellátva, ahol a gimnasztikai gyakorlatok és a játékok folyhatnak. Meg kell tanulni úszni, táncolni, vívni, birkózni, lovagolni és télen labdázással és tekézzel részesüljenek kellő testmozgásban. Lesznek még rendszeres alaki és fegyvergyakorlatok. Az alvás este 9-től reggel 6-ig történik. A táplálkozás reggelire 10 2/3 lat kenyér, ebédre 4 tál étel, 10 2/3 lat kenyér, 1/2 meszely bor, vacsorára két tál étel, 5 1/3 lat kenyér 1/2 meszely bor. Az egészséges ételmezésre az intézet naponta egy növendékre 27–30 krajcárt költhet. A kadétek egyenruhája hétköznap sötétszínű magyar ruha, vasárnap és ünnepeken fehér, mint a magyar gyalogos egyenruha. A napirend: 6-kor ébresztő, az oktatás 7-től 12-ig, ebéd 1-kor, 2 és 8 között órarend szerinti foglalkozás, este 8-kor vacsora, 9-kor takarodó.

A tervezet szerint a szükséges erkölcsi nevelésért minden osztálynak nevelője egy tiszt és két kadétörmester, akiknek egyike éjjel és nappal az osztállyal van. A 6. osztály két századot alkot, az 1., 2., 3. osztályból szervezett század parancsnoka egy másodszázados, és a 4., 5., 6. osztályból álló század parancsnoka egy százados, minden századnál van 3 hadnagy és 6 kadétörmester, a növendékszázadok parancsnoka egy őrnagy. Ezen kívül még a szolgálati ügyek intézését végzi 2 hadnagy és 4 kadétörmester. A létrehozandó katonai akadémia jövője függ a megfelelő és a kiképzéshez, neveléshez értő képzett, minden tekintetben megfelelő és megbízható tiszték és őrmesterek kiválasztásától. A katonai akadémián a fenyítéseket úgy kell kiszabni, hogy ne ölje meg a növendék erkölcsi érzékét, a dicséretet pedig igazságosan kell alkalmazni.

A tudományos képzés során olyan felkészülést kell adnia a kadétnak, hogy a katonai akadémiából tisztként kilépve, bármelyik fegyver- vagy csapatnemhez is osszák be, képes legyen önállóan, a maga erejéből és szorgalmából elsajátítani a katonai beosztásához szükséges nagyobb tudáskört. A magyar katonai akadémián a következő tantárgyakat oktatják: 1. vallás; 2. Német, magyar, latin, francia nyelv; 3. szép- és helyesírása a nyelveknek; 4. levél és hivatalos stílus négy nyelven; 5. földírás, történelem, statisztika; 6. logika és erkölcsstan; 7. természet-, nép-, hadijog, haditörvények és magyar jog; 8. tiszta és alkalmazott matematika; 9. fizika és kísérleti fizika; 10. tüzérségi, tábori és állandó erődítés, támadása és védelme; 11. gyalogsági és lovassági szolgálat; 12. harcászat és hadászat; 13. szabadkézi és helyzetrajz; 14. geodézia és térképészet; 15. tereptan és terepgyakorlat; 16. katonai gyakorlatok; 17. lovaglás; 18. tánc; 19. vívás; 20. torna; 21. úszás.

Elkészítették az egyes tantárgyak részletes utasításait, melyből érdemes megemlíteni, hogy az evangélikus és görögkeleti vallású növendékeket saját papjaik elkülönítve oktatják, és templomaikban vesznek részt az ünnepi szertartásokon. A javaslat szerint a 2-től a 6-ik osztályig a tantárgyak oktatásának nyelve a német. A tantárgyakat az oktatási

módszer szerint osztják fel, készítik el a hat évfolyam tanrendjét és tanítják a különböző osztályokban. Előírták továbbá azt is, hogy a felvett növendék mit hozhat magával a tanintézetbe.

Az október 27-i ülésen kezdték megtárgyalni „a katonai Academia iránt rendelt Deputatióknak” tervezetét és cikkelyenként ugyanazon „tárgyról készített törvény javaslatát”.³² Először arról volt vita, hogy a nevelési és képzési célokból kiindulva „Nemzeti Academiának vagy Nemzeti Katonai Academiának kellessen ezt nevezni”, végül úgy határoztak, hogy „neveztesse Nemzeti Katonai Academiának”. Vita folyt még arról, hogy az akadémia igazgatásába ne legyen befolyása az Udvari Haditanácsnak, illetve ha nem lesz nádor, miként fogják igazgatni a tanintézetet. Szó volt még az akadémia évi jelentésének ügyéről és más kérdésekről, így arról, hogy a tantárgyak közé beiktassák-e a polgári építészetet. Elhatározták, hogy törvénycikkben megörökítik az adományozók neveit, és az irások között kinyomtatják az akadémiáról készült német nyelvű szervezési javaslatot is. A rendek az október 29-i közös ülésükön megállapodtak az uralkodó elé terjesztendő felírat szövegében is.

„A Nemzeti Katonai Akadémia iránt való Felírás”-ban kérték az uralkodót, hogy gondoskodjon „ezen Akadémiának hasznos Polgárok és tanult jó Katonák készítésére intézett Tzélja telyesíttethessen”. Részesüljön a hasonló katonai intézetek kedvezményeiben, a Ludovicea Akadémia tisztjeit, tanárokat és felügyelőket vezényeljük az ezredektől, és lépjenek elő rendfokozatban. A tanintézetet jelesen elvégző kadét alhadnagyi rangot, a többi zászlósit kapjon. Az akadémián hozzák létre a bécsi mérnökakadémiához hasonlóan a 7. évfolyamot, és az azt elvégzőket nevezzék ki a hadmérnöki karba főhadnagynak, vagy ha ez nem lehetséges, engedélyezzék annak Bécsben való elvégzését. Az egész birodalomból Vácon évente iskolai segélyből 120 növendéket tanítanak. A tanárok fizetését, a szükséges könyveket, eszközöket biztosítsa az országos főiskolai jövedelemből. A katonatisztek a bécsi és bécsújhelyi akadémiákhoz hasonlóan kapják a katonai fizetést. Kérték ezen kívül a bátaszéki apátság jövedelme felhasználásnak engedélyezését az akadémia működtetéséhez.

A király leiratában, némi módosításokkal, október 31-én jóváhagyta a 22 paragrafusból álló törvényt, melyet a rendek megköszöntek. A november 4-i ülésen Melczér László, a nádorispán ítélmestere jelentette: „a Nemzeti Katonai Ludovicea Academia éránt való Törvény Tzikkelyben nintsen semmi változás”, a két tábla elfogadta.

Az 1808. november 5-i ülésen József nádor hangsúlyozta az országgyűlési követeknek: „Betöltöttétek Polgár Társaitok kívánságait, eleget tettetek az egész Európa várákozásának, és végtére ez úttal is megmutattátok, hogy Magyarok vagytok”. Kiemelte, hogy az alkotmány szellemében, a „Haza hasznára az Hadi Tudományokban is taníttatandó Ifjak neveltetését, mellyeknek Nemes Ajánlásaitokkal már fundamentomot vetettétek”. A meglévő intézmények nem csak erősödtek, hanem gyarapodtak is, „egy Nemzeti katonai Fő Oskolának felállításával, melyre már régen törekedtünk, és amelyben Hazánk Ifjai kiváltképpen a Katonai Tudományokban oktatván”. József nádor megígérte: „A Ludovicea Anya Oskolában fel-nevelendő Ifjúságnak gondját, amelly Ő Felsége kegyelmes megegyezésébül reám bizattatott, első kötelességeim közzé szám-lálom, és ebben úgy igyekszem el-járni, hogy a jövő Ország Gyűlésén már ezen jeles Intézetnek, és az Haza jövendőbeli reménységére tzélozó igyekezeteteknek gyümölytsét által láthassátok.”³³

³² Lásd: A Nemzeti Katonai Akadémia iránt való Felírás. In: Ogy. irások 1808. 196–200. o.

³³ Ogy. Jkv. 1808. 383–387. o.

Megszületett a magyar katonai felsőoktatás történelmi jelentőségű első törvénye: az 1808. évi VII. törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról.³⁴ E törvény szerint az Udvari Haditanács alárendeltségébe tartozó többi katonai akadémiától és tanintézetből teljesen eltérő jogállású Nemzeti Katonai Ludovicea Akadémiában 1809. október 1-jén kellett volna megindulnia az oktatásnak.

A váci és pesti Ludoviceum története (1808–1848)

1808 novemberében az országban senki sem kételkedett abban, hogy 1809. október 1-jén, megnyílik a katonai tanintézet. A váci püspök 8 hold telket adományozott a Teréziánumhoz, hogy az akadémia, a kiszolgáló épületek, a gyakorlótér megfelelő területen helyezkedjen el. József nádor személyesen intézkedett az akadémia alapokmányai kidolgozására. Elkészítették a lecketervet, a fegyelmi szabályzatot, a tanítási utasítást, a képzést, és más fontos kérdéseket magába foglaló akadémiai szervezet tervrajzát. Felterjesztések készültek az igazgató, a tan- és kiszolgáló személyzet kinevezésére, a Teréziánum épületének 1809 márciusáig történő kiürítésére, átépítésére, a költségek biztosítására, az akadémia ügyeiben a király, az Udvari Haditanács és más kormány-, illetve katonai szervek elé kerülő átiratok, felterjesztések kidolgozására.³⁵

Amikor 1808. november 3-án megkérte Károly főherceget, hogy véleményezze az új magyar katonai akadémia tervét és szervezetét, oktatási és nevelési rendszerét, s helyezzen át az új intézet igazgatói, tanári és felügyelői karába az akadémiai oktatásban és nevelésben tapasztalt tisztet, valamint altisztet, az Udvari Haditanács elnöke válaszában megígérte a nádornak, hogy támogatja az első magyar tisztképző akadémia ügyét.

József nádor 1809. január 13-i leiratában Petrich András vezérkari ezredest ajánlotta a váci akadémia igazgatójának, mivel: „Petrich nemcsak magyarul és latinul, hanem az összes szláv nyelveken is tökéletesen beszél és ír. Elméleti és gyakorlati tudás tekintetében a hadsereg legkitűnőbb tisztjei közé tartozik. Mindazok a tulajdonságok megvannak benne, amelyek az ilyen állás betöltéséhez szükségesek.”³⁶ Javaslatlalt élt még a Ludoviceum első évfolyamának megnyitásához tervezett tan- és felügyelő-állományának 5 tiszti, valamint 6 altiszti beosztására is.

1809. február 16-i jelentésében a nádor arról írt, hogy az országgyűlés óta a Ludoviceum megalapításának munkálataival van elfoglalva. Gondoskodott a pénzalap összegyűjtéséről, az alapítványok kezeléséről, elkészítette az épületek átalakításának, az első évfolyam két osztálya tervezetét, az akadémia működésének szabályzatait, melyeket fel fog terjeszteni. Miután Vácon októberben kezdődik az oktatás, kérte az igazgató kinevezését, akinek vezetnie kell az építkezést, a gazdasági és tanulmányi ügyeket. Helyi igazgatónak öt személyt, köztük a már említett mérnökkari ezredest, Péchy Mihályt is ajánlották, de ő Károly főherceg javaslatát, Petrich András tábornoki ezredest kinevezését támogatja. A nádori előterjesztés hátlapjára írta rá I. Ferenc Petrich kinevezését.³⁷

³⁴ Lásd: De Academia militari Ludovicea. Articulus VII. In: Ogy. irások 1808. 261–268. o.; *Szilágyi* 1875. 18–23. o.

³⁵ A Magyar Országos Levéltárban őrzött Archivum Palatinale József főherceg nádor (1795–1847) N 22–25 törzsszámok alatt őrzött iratanyaga alapján készült három feldolgozás. Különösen a Militär-Kanzlei des E. H. Palatin Josep IV. Ludoviceum iratait (a továbbiakban: MOL Archivum Palatinale, Militär-Kanzlei, IV. Ludoviceum) dolgozta fel nagy alaposággal *Szilágyi* 1875. 83–182. o.; *Ajtay* 1930. 25–121. o. és *Bachó*: 1930. 123–186. o.

³⁶ MOL Archivum Palatinale, Militär-Kanzlei, IV. Ludoviceum. 1808–1820. Rotulus 1. No. 10. Idézi: *Szilágyi* 1875. 85. o.; *Ajtay* 1930. 49. o.

³⁷ Uo. Rotulus 1. No. 19. Idézi: *Szilágyi* 1875. 86. o.; *Ajtay* 1930. 51. o.

A nádor március 12-én értesítette Petrich Andrást, hogy a király kinevezte a váci Ludoviceum helyi igazgatójának, és megparancsolta, hogy a bécsi, valamint a bécsújhe-lyi akadémián alaposan tájékozódjék az ügymenetekről. A költségvetési tervezet szerint a 90 növendéki hellyel induló váci akadémia évi kiadása 136 266 forint lett volna. Meg kell említeni, hogy a tanári és felügyelői állásokra sok jelentkező volt, de hallgatónak az 1809. évben összesen 4-en jelentkeztek. Az első Udvarnok Albert volt március 9-én.³⁸

A 80 ezer forintba kerülő váci építkezés tervét 19-én terjesztette fel a nádor az ural-kozóhoz. Kimutatta, hogy a rendelkezésre álló pénzalap egyszerre nem elegendő az épít-kezés fedezésére és az akadémia megnyitására. A király az építési javaslatot elfogadta, a Ludoviceum megnyitását 1810 októberére halasztotta. Az ország hadszíntéré válásakor az építkezést is felfüggesztették.

Az elkövetkezendő három évben a pénzhiány az építkezést és az akadémia megnyi-tását a nádor erőfeszítései ellenére sem tette lehetővé. Sőt, kísérlet történt a Ludoviceum tőkéjének megszerzésére a két osztrák katonai akadémia számára. 1811 februárjában a bankjegyek értékét 1/5-re szállították le, amire a Ludoviceum mintegy 1 millió 300 ezer forintja alig 250 ezer forintra csökkent. Az építkezést, amely 306 798 forintba került vol-na, 1812 elején folytatni kívánták, de a király úgy határozott, mivel az akadémia alapja nem fedezi a költségeket, az csak akkor folytatatható, ha Ludoviceum alapja újabb pénz-összegeket nyer.

Az 1812. évi országgyűlés az újabb alapítványokat (összesen 294 961 forint) név szerint törvénybe iktatta a II. törvénycikkelyben, a katonai Ludovika Akadémia részére folytatónak tett ajánlatokról.³⁹ Ez is bizonyította, hogy a nemzeti akarat meg volt a tanin-tézet felállítására, és a nádor szintén mindent elkövetett az akadályok elhárítására, de a tervezetesen és a tervek felülvizsgálatán túllépni nem lehetett.

A váci Ludoviceum történetére vonatkozó iratok között található József nádornak 1812. január 8-án az uralkodóhoz felterjesztett közel száz oldalas elaborátuma.⁴⁰ A királyi jóváhagyásra felterjesztett tervezet az 1808. évi VII. törvénycikk, a bécsújhegyi és bécsi akadémiák, a pesti egyetem szabályzatának alapján készült el.

A kiképzést eszerint 6 évfolyamra tervezték, de összehangolták a pesti egyetem és a mérnökakadémia szabályaival, alapozó tanterveivel. A Nemzeti Katonai Akadémia tan-menete tükrözte a kor tudományos és oktatási követelményeit. A növendékeknek olyan képzést kívántak adni, amellyel bármely fegyvernemi szolgálatot elláthattak.

A nádor tervezetét 1812 tavaszán megvizsgálta az Udvari Haditanács, János főherceg, az osztrák akadémiák főigazgatója, majd egy különbizottság, aminek 1815. novemberi elutasító álláspontja a Ludoviceum megnyitásának kerékkötője lett.

Bár tetemes felajánlások történtek, a devalváció miatt 1815-ben a Ludoviceum 1 522 492 forint tőkéje 720 485 forintra csökkent, és 42 536 forintnyi évi kamata nem fedezte az intézet költségét. Erre hivatkozva 1813-tól 1825-ig minduntalan halogatták a megnyitást. Az 1824. július 3-án altábornaggyá előléptetett Petrich András, a váci Ludoviceum helyi igazgatója az építkezési és más akadémiai ügyekben tett előterjeszté-sekkel eredményt elérni nem tudott. A nádor megunva a pénzpocsékolást, beletörődött, hogy a váci Teréziánium épületéből nem lesz Ludoviceum.

A pozitív fordulat 1825-ben történt meg. Az 1825–1827. évi országgyűlés hosszas viták után készítette el a Ludovika Katonai Akadémia iránti feliratát, melyet József nádor pártolólág terjesztett jóváhagyásra a király elé. A felirat és a döntés alapján összeállított

³⁸ Uo. Rotulus I. No. 21. Idézi: *Ajtay* 1875. 61. o.

³⁹ Magyar Törvénytár. 1740–1835. évi törvénycikkek. Budapest, 1901. 407. o.; *Ajtay* 1930. 81–87. o.

⁴⁰ MOL Archivum Palatine, Militár-Kanzlei, IV. Ludoviceum. 1808–1820. Rotulus 15. No. 56. Idézi: *Ajtay* 1930. 87–112. o.

1827. évi XVII., valamint XVIII. törvénycikket – „A Ludovika katonai akadémia haladéktalan felállításáról” és „A Ludovika katonai akadémia javára folytatólag tett ajánlatokról” – a király 1827. augusztus 18-án szentesítette.⁴¹

Az 1827. évi XVII. törvénycikk első paragrafusával elrendelte a váci Teréziánium egykori épületének eladását és Pesten a felsőfokú katonai tanintézet létrehozását. A második arról intézkedett, hogy a felkelési pénzalap kamatai a tanintézet pénztárába kerüljenek a tényleges fennállás napjától, de a kamatok feletti rendelkezés joga a jövőben is az országgyűlésé. A harmadik paragrafus rögzítette, hogy az akadémia tanárait, felügyelőit a királyi kincstárból fogják fizetni, a polgári tanodákból felvett növendékek a korábban bírt ösztöndíjjaikat megtarthatják. József nádor az országgyűlést bezáró beszédében túlzott optimizmussal azt hangsúlyozta, hogy a katonai akadémia felállítása már bizonyos.

Petrich altábornagynak, aki közel két évtizedig volt a meg nem nyílt váci Ludoviceum helyi igazgatója, beosztása megszűnt. 1827. november 9-vel kinevezték a budai kerületi műszaki és erődítési igazgatónak. Az ingatlan 1829-ben történt bérbeadásával véget ért a váci Ludoviceum szomorú története, és megkezdődött a pesti Ludoviceum nem sokkal derűsebb története.

Kezdetben a jelek kedvezőek voltak a felsőfokú katonai tanintézet megnyitására és pesti épülete felépítésére. Az 1829-ben, az Orczy-kertben megvett és a Pest város által ingyen átengedett szomszéd telken, a Ludovika épületének megtervezésével és az építkezés vezetésével a nádor megbízta a neves építész, Pollack Mihályt. József nádor 1830. június 28-án ünnepélyesen tette le az épület alapkövét és emléktábláját, melynek szövegének első sora így hangzott: „Magyar ifjaknak. A hadi tudományban való oktatásra.” Nem kis tervezési, pénzügyi és építkezési akadályok elhárítása után, a 366 859 ezüstfontba kerülő Ludovika klasszicista stílusú monumentális épülete 1836-ra készült el.⁴²

Az 1830. évi országgyűlésen már arról volt szó, hogy a Ludovika Katonai Akadémia nemzeti jellegét az oktatás tervezett német nyelve helyett a magyar nyelv biztosíthatná. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának megválasztott első hivatásos katonája, Kiss Károly főhadnagy, 1831 decemberében sikertelenül kérelmezte, hogy nevezzék ki a Ludoviceum harcászati és hadtörténelem tanárának. Az 1832–1836. évi nagy országgyűlési vita ellenére nem történt sok előrelépés az első magyar katonai felsőoktatási intézmény ügyében, noha nemzeti sérelemnek tekintették a 28 éve tartó huzavonát a Ludovika Katonai Akadémia megnyitása körül.

Kubinyi András, Nógrád vármegye követe, az 1836. január 28-i kerületi ülésen indítványozta: a „nemzeti nagylelkűség alapította nevelőházban a magyar hazának fiai ne csak katonákká, de magyarokká s polgárokká is neveltessenek”, és nevezzenek ki országos küldöttséget az oktatás-nevelési rendszerének kidolgozására. A reformellenzék a kezdeményezést elfogadta, mivel ez azt jelentette, hogy a nemzet adományából felállítandó katonai akadémiában nemzeti szellemű, korszerű oktatás és nevelés folyhat.⁴³

A Ludovika Katonai Akadémiával kapcsolatban a következő három törvényjavaslatot terjesztettek elő. Az első törvényjavaslat a tanintézet felállításával foglalkozott öt paragrafusban: A második törvényjavaslat az időközönként tett felajánlásokat sorolta fel. A harmadik törvényjavaslat Buttler János gróf, 20 növendék ellátására létesített nagy összegű, 133 333 pengő forintos alapítványát kívánta törvénybe iktatni.

⁴¹ *Ajtay* 1930. 116–121. o.; *Bényei Miklós*: A Ludovika Katonai Akadémia kérdése a reformkori országgyűlésekben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1986. 2. sz. (A továbbiakban: *Bényei* 1986.) 301–302. o.

⁴² *Szilágyi* 1875. 180–182. o.; *Bachó* 1930. 123–176. o.

⁴³ *Bényei* 1986. 304–308. o.

A király a két utóbbi tervezetet szentesítette is: az 1836. évi XXXIX. törvénycikkelyként (A Ludovica magyar katonai Intézetre folytatva tett adakozásokról) és a XL. törvénycikkelyként (Párdányi gróf Buttler János a Magyar Ludovica katonai intézetre tett ajánlása). Az 1836. április 30-i királyi leirat az első törvényjavaslat 1–2, és 5. §-át megerősítette, de sem a 3. §-t, az országos választmány kiküldéséről, sem a 4. §-t, a magyar tanítási nyelv bevezetéséről nem tartotta szükségesnek és kivitelezhetőnek. Az alsótábla erre 1836. május 1-jén úgy határozott, hogy nem fogadja el az udvar válaszát, mert az csorbítja a nemzet és a magyar nyelv jogait, így az ilyen feltételek között működő katonai akadémia nem felelne meg céljának. Az udvarnak, valamint kormányának és az Udvari Haditanácsának sikerült megőriznie a cs. kir. hadsereg bel-, illetve külpolitikai szerepköréhez szükséges német nyelvi egységét és elháríthatatlan akadályt gördítenie az első magyar katonai felsőoktatási intézet megindítása elé. A Ludoviceum áldozatul esett az osztrák centralizációs politikának, amely a hadsereg egységét a birodalom legfőbb biztosítékának tekintette.

József nádor tovább kezdeményezett a tanintézet megnyitása érdekében: az 1838. február 3-i felterjesztésében kérte Stöck Ferenc huszár őrnagy aligazgatói kinevezését, de ezt sem történt meg. Az uralkodó ugyan hangoztatta a nádorhoz intézett 1839. január 28-i kéziratában: „Akaratom, hogy a katonai Ludovica Academia Pesten életbe lépjen”, és elrendelte az intézet szervezetének udvari haditanácsi vizsgálatát, ami ki nem mondott nemet jelentett a magyar tanintézet megnyitására.⁴⁴

Az 1839–1840. évi országgyűlés újra követelte a magyar katonai akadémia megnyitását. A kormánypártiak beleegyeztek volna abba is, hogy megajánlják a szükséges költséget a pesti katonai felsőoktatási intézménynek, ha német nyelven indul meg az oktatás. Az ellenzék viszont ragaszkodott az 1836-os törvényjavaslatban foglalt, az akadémia nemzeti jellegét biztosító feltételekhez. A magyar nyelvű oktatás mellett különösen a nevelési rendszer országgyűlési felülvizsgálatát tartották fontosnak, melyet az akadémia 1840. novemberi 1-jére tervezett megnyitása alapfeltételül szabtak. A feliratokra királyi válasz nem érkezett. Az országgyűlés nem engedhetett, és az udvar, féltve a hadsereg és a tisztikar egységét, kitartott álláspontja mellett. Az országgyűlés csak az újabb adakozásokat (309 000 pengő forintot) iktatta a magyar Ludovica katonai akadémia ajánlásról szóló 1840. évi XLIII. törvénycikkelybe.

A Ludoviceum a közoktatás fölötti ellenőrzésért vívott harc egyik erőpróbájává vált, ezért nem jutottak előbbre a következő, 1843–1844. évi országgyűlésen sem. A nádor a pénzalap elégtelenségéről szólt, de kezdeményezéseinek bécsi kudarcairól nem beszélt. A megyék az oktatás megindítását követelték. Közben ismét szóba került a Ludoviceum műegyetemmé való átalakításának a terve is. Kossuth Lajos a *Pesti Hírlap* 1843. augusztus 3-i számában *Ludovica polytechnicum* című vezércikkében fejtette ki, hogy a Ludovika üresen álló épületét, „míg a katonai intézetek létesítésének órája ütne, használjuk ki azt a nemzet legsürgetőbb szükségei egyikének fedezésére, s alakítsuk ki Polytechnicum intézetté!”⁴⁵

Ám az alsótábla kitartott korábbi álláspontja mellett, mivel a Ludoviceum megnyitása elmaradásának az okát a rendek és a bécsi udvar ellentétében látta. Az 1844. november 6-i feliratokban a királytól kérték az 1840. május 5-én felterjesztett törvényjavaslat szentesítését, de válasz ismét nem érkezett. Az új ajánlatok becikkelyezését kérő feliratot pedig elhalasztották a következő országgyűlésre. József nádor 1847. január 13-i halálával – aki

⁴⁴ Bachó 1930. 177–179. o.; Bényei 1986. 309–311. o.

⁴⁵ *Pesti Hírlap*, 1843. augusztus 3. (270. sz.) 515–516. o.; Kossuth Lajos iratai. XIII. k. Kossuth Lajos hírlapi cikkei. S. a. r. *Kossuth Ferenc*. II. k. 1843–1848. Budapest, 1911. 175–185. o.; Bachó 1930. 182–184. o.

1808. november 5-e óta munkálkodott a Ludoviceum érdekében – főigazgatói széke is megüresedett.

A XIX. század első felében a magyar katonai felsőoktatás történetéhez is szervesen kapcsolódó három legfontosabb összbirodalmi katonai akadémiában a szűkebben vett történelmi Magyarországról 1800 és 1849 között 1136 magyarországi születésű hallgató iratkozott be. Ebben a félévszázadban bécsújhelyi katonai akadémián 452 magyarországi és erdélyi növendék tanult, a bécsi hadmérnök akadémián 479 hallgató részesült képzésben és a bécsi katonatorvosi akadémián, a Josephinum 1830-as, 1840-es évekből hiányos adatai szerint csak 205 magyarországi hallgatót oktattak.⁴⁶ A megyék 1847-es követutasításában szerepelt a pesti Ludoviceum ügye is. Az 1847–1848. évi utolsó rendi diétán nem tárgyalták a Ludoviceum kérdését, de 1848 márciusa meghozta a gyökeres fordulatot. Az áprilisi törvények értelmében a felelős magyar kormány hatásköre lett a „katonai és általában minden honvédelmi tárgyak”, melybe beletartozott az önálló magyar tisztképzés felsőfokú tanintézetének megnyitása is.

Magyar Hadi Főtanoda (1848–1849)

Az első felelős magyar kormány és hadügyminisztériuma feladatkörében kiemelten szerepelt a több mint fél évszázada húzódo „Ludoviceum” létrehozása. Azt követően, hogy Mészáros Lázár 1848. május 23-án elfoglalta tárcáját, 1848. május 29-én az alábbi hadügyminiszteri felhívást tette közzé a sajtóban:

„Mint hogy a haza honvédelme érdekében a magyar Ludoviceum hadi akadémia felállítására mindinkább szükségessé válik: felhívom mindazon hadi és más rendbeli egyéneket, kik e tekintetben, magában képességet éreznek, hogy a nevezett hadi akadémia felállítása, e hon törvényeihez, népe jelleméhez, szokásaihoz mért javaslataikat, nekem mielőbb be- küldeni szíveskedjenek.”⁴⁷

A felhívásnak jó visszhangja volt, amit a *Nemzetőr* 1848. június 3-i számában megjelent rövid állásfoglalás is bizonyít: „Hadügyerünk intézkedései közt legelső volt a már régóta megalapított, felépített, de az ausztriai ármányok miatt mindeddig meg nem nyithatott magyar hadi iskolánk, a Ludoviceum mikénti felállítása s rendezésére úgy szinte az újoncállításra nézve a szakértő honfiak tanácsadásait kikérni.”

Mészáros Lázár 1848. június 1-jén felállította a Hadügyminisztérium katonai nevelési osztályát, Tanárky Antal nyugállományú százados vezetésével. Megbízta Luberth János ezredest, az 53. magyar sorgyalogezred parancsnokát, a bécsújhelyi katonai akadémia egykori tanárát, hogy készítse el a Ludoviceum hadi akadémiáról szóló törvényjavaslatot, valamint június 26-án kezdeményezte, hogy a király Luberth ezredest nevezze ki igazgatónak.⁴⁸ Luberth ezredes, az akadémiáról szóló törvénytervezetet nem készítette el, de a hadügyminiszteri felhívásra számos tervezet érkezett a minisztériumba. Elsőnek 1848. június 5-én, Pesten dr. Petzelt József egyetemi tanár nyújtotta be „a Ludoviceum nevű felállítandó hadi főtanoda elrendezésének tervét”. 1848. június 12-én báró Weis-Finkenaus őrnagy Pozsonyból küldte meg terjedelmes beadványát „Egy katonai academia felállítása tárgyában”. 1848. június 14-én Hollán Ernő mérnökkari főhadnagy Lembergől terjesztette elő nézeteit négy fölön „egy, a honban felállítandó hadi képezde ügyében,” „általános vonalakban”. Kásonfeltzből 1848. július 1-jén Deák Lajos székely határőr százados nyújtott

⁴⁶ Lásd: *Szögi László*: Magyarok a császári-királyi tisztképzés rendszerében, magyar felsőoktatás a XIX. század elején. *Társadalom és Honvédelem*, 2009. 2. sz. 22–24. o.

⁴⁷ *Budapesti Híradó*, 1848. június 2. (852.) sz. 525. o.

⁴⁸ MOL 1848/49-i minisztérium levéltára. Hadügyminisztérium, H 75 Általános iratok 1848: 652., 667., 784., 989., 116., 134. sz.

be a „nemzeti katonai Academia (Ludoviceum) elrendezése tárgyában” egy rövid vázlatot. Július elejére készült el Czecz János főhadnagy, hadügyminiszteri segédtsízt munkája – „Értekezés a magyar Ludoviceum ügyében” – 16 főlíó terjedelemben. Ugyanekkor Kiss Károly őrnagy, az MTA tagja felkérte Toldy Ferencet, az MTA titkárát: „Nagyon jó lenne, ha egy programot készítenél a magyar nyelv ügyében a Ludoviceumra nézve.”

Az Országos Nemzetőrségi Haditanács is megküldte a minisztériumnak „Asbóth Lajos nemzetőrségi őrnagy úrnak a Ludoviceai Katonai Intézet elrendezésére kidolgozott tervét”.⁴⁹ A Hadminisztériumba benyújtott tervezetek közül Mészáros dr. Petzelt József, a pesti egyetem „mérnöki szaktanulmányok r. ny. tanára, néhai hadi tanárnak”, a „Ludoviceum nevű felállítandó hadi főtanoda elrendezési tervét” fogadta el. Petzelt József 1848. június 5-i tervezetének alapelvei teljesen egyeztek Mészáros Lázár elképzelésével és törekvésével:

„Az intézet elvét és alapját arra igyekeztem fektetni, hogy a gyermekekből nemcsak gyakorolt lovasok, gyalogosok, tüzérek s táborkari és hadi mérnökök váljanak, hanem hogy ha közülük valamelyik a katonai pályára hivatását gyengülni érezné, szakmánya kiképzetésének hasznát a polgári életben is vehesse [...]. Továbbá, mivel a növendékek a hazától nyert nevelést elszigetelten nem használhatják, hanem csak a társadalomban s annak hasznára, azért az emberektől el nem zárathatnak. Ezért a tanulmányi órákon kívül a társalgás szabad levén, ajánlatot, hogy azt felhasználják, miként így a műveltebb társaság emberei között polgárokká is idomuljanak.” Álláspontja szerint olyan magyar hadi akadémiát kell létrehozni, hogy „ha sikerül, úgy az a maga nemében, Európában egyetlen intézet lett volna”.⁵⁰

A képviselőház 1848. július 19-i ülésén Kubinyi Ferenc képviselő felszólította a hadügyminisztert, javaslata előterjesztésére. Ekkor Mészáros Lázár bejelentette: a „Ludoviceum iránti tervem készen van. Ezen intézet létesítése végett a budgetben 100 000 pengőforintot fogok kérni, mint amennyi működésének megindítására szükséges. Jelentem továbbá, miként a tanfolyamot, ha Isten megsegít, az 50 egyénből álló első osztállyal, rögtön meg akarjuk kezdeni.”⁵¹

A miniszter 1848. július 20-án „Alaprajza egy felállítandó magyar katonai főtanodának” címmel törvénytervezetet és mellékletét benyújtotta az országgyűlésnek. A tervezet nem a tisztai igények azonnali kielégítésének, hanem a magyar hadsereg jövőbeli 4, illetve 7 év múlva elképzelt szükségleteit figyelembe vevő klasszikus program volt. A javaslat szerint a főtanoda „feladata csak az lehet, hogy a magyar hadsereg és a mozgó honvéd számára fiatal embereket neveljen ki a hadi tudománynak minden előismereteiben kiképezve, mint főtisztek kitűnő hasznavehetőséggel bírjanak, s a legkitűnőbb talentumokból egy nevendékiskolát alakítson az utászi s felsőbb segédi szolgálat, a vezérkar és a mérnöktest számára.”⁵²

E cél elérése érdekében a főtanodai oktatás elemi (40 tantárgy) és felső (18 tantárgy) tanfolyamon folyt volna. A négy évfolyamos elemi tanfolyamot – 3 elméleti és 1 gyakorlati évet – (14-től 18 éves korukig) végeztek hadnagyként kerültek volna valamelyik

⁴⁹ A felsorolás sorrendjében a tervezetek: HM 1848: 11825/2925., 516., 1000., 3358. sz.; Ludoviceum 1848: 27. sz.; A Mészáros család iratai. A Bajai Türr István Múzeum Adattára (a továbbiakban: BTIM At.) 1017/II. sz.; MTA Könyvtár, Kézirattár, Régi Akadémiai Levéltár (a továbbiakban: RAL) Magy. Írod. Lev. 4-r. 77. sz. 260. o.; HM 1848: 495., 6551/131. sz.

⁵⁰ Mészáros Lázár emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja *Szokoly Viktor*. (A továbbiakban: MLE) I. k. Pest, 1867. 280–283. o.

⁵¹ *Közlöny*, 1848. július 21.(42.) sz. 186. o.

⁵² HM 1848:11820/2920., 11825/2925. sz.; *Közlöny*, 1848. július 23. (44.) 194., 199. o.; július 25. (46.) 206–207. o.; Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk. *Beér János és Csizmadia Andor*. Budapest, 1954. (A továbbiakban: *Beér–Csizmadia* 1954.) 592–600. o.

gyalogos, lovas, tüzér fegyvernem első tisztí beosztásába. A 3 éves elemi tanfolyamot kiválóan befejezett növendékek viszont 18-tól 22 éves korukig tovább tanultak volna a 3 éves elméleti és 1 éves gyakorlati felső tanfolyamon, majd a sikeres államvizsga után, a rangsorban 4. éves hadnagyként vagy főhadnagyként kerülhettek volna utásztisztí, felsőbb segédtsíztí, mérnökari és vezérkari tisztí beosztásokba. A törvénytervezet a korszerű hadtudományi és pedagógia elvek alapján részletesen szabályozta a főtanoda működésének minden területét, az oktatás és nevelés tartalmát és formáját.

Az országgyűlésben a magyar hadseregről szóló törvényjavaslat augusztusi éles vitái közben, a 23-i ülésen, Buday Endre mádi képviselő kérte a képviselőházat, hogy tűzze napirendre „a katonanevelő intézet” életbeléptetését. Mészáros hadügyminiszter erre jelentette be, hogy ha „az új iskolai évvel ezen intézetet már életbe akarjuk léptetni [...] csak egy hónap van előttünk. Méltóztassanak tehát határozni.” Erre a képviselőház felhatalmazta a hadügyminisztert a tanintézet megnyitására, aki elrendelte a Ludovika épületének rendbehozatalát, berendezését, a tanári és kiszolgáló állomány kinevezését és más munkálatok elvégzését, hogy az első évfolyam 50 növendékével megindulhasson az oktatás.

Úgy vélték, hogy István nádor 1848. augusztus 13-i rendeletével, „a magyar Ludoviceum hadi academia igazgatójául” kinevezett Luberth János ezredes hamarosan elfoglalja beosztását, s októberben vagy novemberben megnyílhat a Hadi Főtanoda. Ám a hadügyminiszter szeptemberi távolléte és Jellačić inváziója alatt megtört a Hadi Főtanoda megnyitásáért folyó munka.

Az október elején kialakult drámai helyzet – Batthyány Lajos végleges lemondása, és a Kossuth Lajos vezette Országos Honvédelmi Bizottmánynak (OHB) az ország teljhatalmú kormányává történő nyilvánítása, új körülményeket teremtett a létesítés alatt álló Hadi Főtanoda kérdésében. A hadügyminiszter az igazgató távolléte miatt dr. Petzelt József egyetemi tanár és nemzetőr tüzérszázadost bízta meg a Hadi Főtanoda vezetésével, aki kidolgozta a képviselőház elé kerülő javaslatot. A „Terv a felállítandó magyar katonai főtanoda tárgyában” című okmányt 4 mellékletével Mészáros Lázár 1848. november 22-én az OHB-n keresztül terjesztette fel az országgyűlésnek.⁵³ A *Közlöny*ben megjelent a hadügyminiszter 22-i „Felszólítása” is, melyben bejelentette, hogy 1849. január 7-én megnyitják a Hadi Főtanoda elemi tanfolyamának első évfolyamát, az 1849. január 4-i felvételi vizsgán megfelelt, 14. életévüket betöltött 50 növendékkel.

Az országgyűlés november 23-i ülésén megkezdte a vitát a felsőfokú katonai tanintézet tervéről.⁵⁴ A parlamenti vitában elhangzottak és az ország katonai helyzete arra késztették dr. Petzelt József egyetemi tanárt, hogy 1848. november 27-én felterjessze Mészáros Lázár hadügyminiszternek „A Ludoviceuban a rendszeres tanfolyam mellett ideiglenesen felállítandó rendkívüli egyévi összpontosított elemi tanfolyam” tervét. A tervben előadta, hogy a hazának égetően szüksége van tisztekre, ám a jóváhagyásra kerülő főtanodai oktatási rendszer csak évek múlva tudna szakképzett tiszteket a hadsereg rendelkezésére bocsátani. Az eredeti évi 50 növendéket képző rendszer mellett tehát, a jelen sürgető szüksége miatt, az egyetem bölcsészeti karát és az ipartanodát végzettek, valamint a jogi, mérnöki és hittudományi évfolyamok hallgatói számára rendkívüli egyévi összpontosított elemi tanfolyamot kellene indítani 150 fővel.⁵⁵ Az OHB és a hadügyminiszter azonban Petzelt tervezetét nem terjesztette a képviselőház elé, mivel nem akarták újabb meddő vitákkal halogatni a magyar hadi főtanodáról szóló törvény meghozatalát.

⁵³ HM 1848: 11825/2925. sz.; *Közlöny*, 1848. november 23. (166.) sz. 789. o.

⁵⁴ Lásd a részletes tudósítást a képviselőház 1848. november 23-i üléséről: *Közlöny*, 1848. november 25. (168.) 798–799. o.

⁵⁵ HM 1848: 11825/2925. sz.

Az országgyűlés december 9-i ülésén tárgyalták részletesen a Hadi Főtanoda ügyét. Éles vitában több mint húsz képviselő fejtette ki álláspontját. Kubinyi Ferenc képviselő javaslatára, Mészáros egyetértésével, a képviselőház ekkor határozta el, hogy mivel a tanintézet jellege gyökeresen megváltozott, megnevezése ne „Ludovicea”, hanem „Magyar Hadi Főtanoda” legyen. A hadügyminiszter kiemelte, hogy olyan Főtanodát kell létrehozni, melyben „jó európai tanárok” oktatnak, akiknek „nevére csődülni fog ide az ifjúság”.

A képviselőház december 11-i ülésén fejezte be a vitát. Mészáros Lázár zárszavában örömét fejezte ki, hogy végre el van döntve a „ludovicea dolga”. Kiemelte, hogy az intézet drága lesz, mivel kevés a növendék és sok a professzor, de a főtanoda mégis nagy hasznot hajt majd, mivel a gyalogos és lovastisztek képzésén túlmenően első ízben nem lesz szükség külön tüzértanodára, mert a tüzértisztek is onnan fognak kikerülni. Másodszor a had- és civil mérnökök képzése egy helyen történik, és a hadi főtanodában „mindkét mérnökök egyformán fognak neveltetni, mindkettőt foghatják használni” békés és háborús időben. Harmadszor, ha az intézet fejlődésnek indul, olyan szakembereket bocsát ki, akik el tudják végezni az ország katasztrofálásának szövevényes munkáját. S a hadi főtanodából „fog előállani azon üstökös, melynek látásánál fog kezdődni Magyarország boldogsága.” Bejelentette, hogy Luberth János ezredes igazgatót, útban beosztásának elfoglalására, letartóztatták. Ahhoz, hogy „ezen intézet addig is életbe lépjen” kinevezték (december 15.) Petzelt József egyetemi tanárt alezredesnek és a Magyar Hadi Főtanoda aligazgatójának.⁵⁶

A felsőház december 18-i, 23-i és 27-i ülésén tárgyalta a főtanoda ügyét és észrevételeit, majd határozatát „a magyar hadi főtanoda tárgyában” megküldte a képviselőháznak, de tárgyalására a főváros kiürítése és a Debrecenbe távozása miatt nem került sor.

Az országgyűlés egyetértő határozata a Magyar Hadi Főtanodáról kimondja, hogy az „eddig Ludoviceum név alatt ismert” Magyar Hadi Főtanoda 1849. január 7-én megnyílik.⁵⁷

A sajtóban „Vizsgálati eljárás a növendékek felvétele alkalmakor a hadi főtanodában” című közleményben közzétették az 1849. január 4-i felvétel rendjét. Petzelt aligazgató 1848. december 24-re, a Hadi Főtanodáról szóló határozat alapján összeállította az előszóból, a 13 fejezetből és toldalékból álló intézeti működési, szervei és tantervi szabályzatot, *A Magyar Hadi Főtanoda szerkezete* című jelentős tudománytörténeti értékkel bíró okmányt, melyet, 1849 júniusában kiadtak.⁵⁸

Az előszóban kifejtette, a „magyar hadi főtanoda szerkezetének tervezésénél kizárólag honunk jelenének hadtudományi szükségletei vették tekintetbe”, s az a törekvés, hogy a tanterv az ország viszonyaival s ifjúságunk általános képzési állapotával összhangba kerüljön.

Az intézet célját és a tanítás módját taglalva megállapítja, hogy az egyetlen katonai felsőoktatási intézet, melyben a növendékek minden fegyvernem, a tüzérségi, hadmérnöki és vezérkari szolgálat „alaptudományaival” és a háborúban való alkalmazásával megismerkedhetnek. Ez a képzés, az egy intézeti közösségben való éles elősegíti a jövő tisztikarának egybeforrottságát, erkölcsi és katonai értékeinek emelését. A továbbiakban részletesen elemzi a főtanodában oktató tantervek jelentőségét a képzésében és fel-

⁵⁶ A képviselőházi tárgyalások szövegét lásd: *Közlöny*, 1848. december 11. (184.) sz. 870–872. o.; december 12. (185.) sz. 875–876. o.; december 13. (186.) sz. 878–879. o.; *Bachó* 1930. 220–231. o.

⁵⁷ Részletesen: HM 1848: 4323/4., 11820/2920. sz.; *Közlöny*, 1848. december 11. (184.) sz. 870–872. o., december 12. (185.) sz. 875–876. o., december 13. (186.) sz. 878–879. o.; *Bachó* 1930. 230–231.o.; *Beér – Csizmadia* 1954. 604–612. o.

⁵⁸ A Magyar Hadi Főtanoda Szerkezete. Mészáros Lázár hadügyminiszter és magyar vezérőrnagy megbízásából *Petzelt József* egyetemi tanár által összeállított és az 1848. évi magyar országgyűlésében elfogadtatott. Pest, 1849. 8., 63 o.

sorolja magukat a tantárgyakat. Bemutatja a napirendet, a tantárgyak elosztását is a főtanodában folyó kétszintű oktatásban.

Ismerteti a növendékekkel szembeni követelményeket, részletezi, a tanév végi írásbeli és szóbeli vizsgát; a „kitűnő, jó, elegendő, nem elegendő, rossz és semmi” szóval jelölt osztályzatokat; a főtanoda végbizonyítványát. A növendékekről „az önviselési jegyzéket,” amely meghatározza a rest, a közészerű, a kitűnő és a kiváló képességű növendék beosztását a hadseregben. Taglalja a büntetéseket, a jutalmakat, a növendékek illetményeit. Szól az igazgatósági, tanári és szolgálati személyzet jog-, illetve feladatköréről, valamint illetményéről. Ismerteti a honvédegyalogsággal megegyező tanári és növendéki egyenruházatot és eltéréseit, így jelzi a csákócimer alatt a tudomány és a had jelképét. Bemutatja a hűsz tudományos gyűjtemény és intézet szerepét a Hadi Főtanoda életében.

Petzelt József a Magyar Hadi Főtanoda szabályzatában a legkorszerűbb elveket fogalmazta meg, abból a célból, hogy a képzés az alkalmazhatóságot szolgálja. A szabályzat utolsó soraiban leszögezte, a növendéknek „egészen ügyes alapos gyakorlati embernek, nem pedig gyümölcstelen borostyánokkal koszorúzott tudósnak kell lennie. Gyakorlat legyen a hadi főtanoda jelszava.”

A Hadi Főtanoda alsóbb, elemi tanfolyama 1. osztályának 50 növendéki helyére 335 fő pályázott, életkora szerint a legfiatalabb 9 és fél éves, míg a legidősebb 22 éves volt. A 335 pályázó közül 23 fő alapítványi, 33 fő fizető növendéki helyért folyamodott, a többi 279 ifjú államköltségen akart tanulni. A jelentkezők többsége (kb. 80%-a) 14–17 éves volt, középiskolát, ipartanodát vagy néhány egyetemi évfolyamot végzett.⁵⁹

A Magyar Hadi Főtanoda igazgatósága és a „vizsgálati bizottmány” nevében Petzelt József alezredes, aligazgató 1848. december 31-én meghívta az országgyűlés, a felsőház, a Magyar Tudományos Akadémia és a pesti tudományegyetem, az evangélikus gimnázium és más tanintézetek képviselőit. Az 1849. január 4-i, csütörtöki, a „hadi főtanodában tartandó felvételi vizsgálatnál, és ennek bevégezte utáni barátságos ebédnél” az MTA hadtudományi rendes tagját, Kiss Károly honvéd alezredest kérte fel a részvételre, aki a meghívóra, ismerve a drámai katonai helyzetet, ráírta: „A körülmények fogják csak elválasztani megjelenhetek-e?”⁶⁰

Az osztrák támadás miatt az országgyűlés és az OHB 1849. január 1-jén elhagyta a fővárost, majd január 4-én és 5-én a honvédsereg is kiűrtette Budapestet, az osztrák csapatok pedig megszállták. Azt még nem sikerült pontosan feltárni, hogy 1849. január 3-án hány folyamodó ifjú jelentkezett a hadi főtanoda aligazgatójánál a felvételi vizsgán való részvételre; az eddigi kutatások szerint mintegy 50-en lehettek.⁶¹ Az 1849. január 4-én reggel 8 órától a hadi főtanoda épületének második emeletén, a felsőbb tanfolyam 2. tantermében lezajlott felvételi vizsgán nem vettek részt az alsó- és felsőház képviselői, sem az MTA kiküldöttje. Tény viszont, hogy a főtanoda szabályzata szerint történt vizsga alapján a mintegy 50 ifjú jelentkezőből 38 fiatalt vettek fel növendéknek.

A vizsgálati bizottmányban Petzelt József elnökölt, tagjai a tanárok voltak. A számtan, a földírás, a történet, a fogalmazás, a rajz és az idegen nyelvek írásbeli vizsgájának anyaga még nem került elő, nem ismerjük a „vizsgálati jegyzőkönyvet”, a felvételizők eredményeit és a hadügyminisztériumnak készült előterjesztést sem. Tudjuk viszont Brassai Sámuelnek, a főtanoda hadiföldrajz, álladalom- és tértanárának a hadügyminiszterhez intézett 1849. február 7-i kérelméből: „működésemet, mely tankönyv kidolgozásában és a jelentkezett tanítványok érdemsorozásbeli részvétben állott, január 5-ig folytattam is.

⁵⁹ Ludoviceum 1848. 1–3. doboz, 1–276. sz. és szám nélküliek; HM 1848: 4323/4. sz. 11290/223. sz.

⁶⁰ MTA Könyvtár Kézirattára RAL 29/1848.

⁶¹ Ács Tibor: Személyzet-könyve a hadi főtanodai növendékeknek, 1849. január 8-15. Forrás a Magyar Hadi Főtanoda 1848-1849. évi történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1994. 2. sz. 149–151. o.

Ezen szerencsétlen napon az ellenség Pestre bevonulása engemet, mint hazánk és kormányunk tántorítatlan hívét távozni kényszerített. Távozásom az aligazgató úr hírével és engedelmével történt.⁶² Ez valóban így történt, Petzelt József alezredes, főtanodai aligazgató 1849. január 6-i engedélye igazolja, mely szerint „a jelen súlyos viszonyok tekintetére, nyomatékos kérésére megengedtetik, hogy családi dolgai rendezésére, egy hónapra, Kolozsvárra távozhasson”.⁶³

Dr. Horner (később Vezekényi) Istvánt, a „gyöngyösi hasonszervi kórház orvosát” 1848. december 10-én neveztek ki a főtanoda főorvosául. A Magyar Hadi Főtanoda működésének rövid időszakára így emlékezett vissza: „Az ágyúzás reggeltől estig tartott naponként; daczára ennek január 4-én egy számos és díszes gyülekezet előtt, melyen részt vettek hazánk legjelesebb férfiai, megtartottuk a vizsgát, melyen mintegy 50 ifjú vett részt, kik közül 34-et mind szellemi, mint testi lehetőségeikre nézve alkalmasnak találtatván, felvettünk az intézetbe. Következő napon, mintha a legbiztosabb békében élnénk, megkezdődtek az előadások, s minthogy az erkölcstannak tanára még nem volt, én vállalkoztam e tanszék betöltésére, mint nyugodalmasabb napjainkban teljesítettem is. Következett január 6-dika, a végzetes nap [...] Az intézetbe a rémulés, szomorúság tetőpontját érte el, de azért hivatalos teendőink egy perczig sem függesztettek fel, vártuk mit hoznak a következő napok.”⁶⁴

A Magyar Hadi Főtanoda ünnepélyes megnyitására már az osztrák katonai megszállás alatt, 1849. január 7-én, vasárnap került sor.⁶⁵ Petzelt József alezredes, aligazgató felhívta a 38 növendék figyelmét arra, miszerint a hon elvárja, hogy tisztí hivatásukat majdan „szakavatott vezetőkkel felnőve” teljesítsék. Mivel a „had óriási nagyságú mesterséggé lett; követelése polyp-karokkal ölelik körül az emberi tudás majdnem minden ágait”, mindent meg kell tenniük elsajátításukra és gyakorlati alkalmazásukra.

A Hadi Főtanodában 1849. január 8-án kezdték meg a „Személyzet-könyv” kitöltését, melyben 31 növendék adatai kerültek bejegyzésre. A hiányzó növendékek pedig az 1849. január 10-i „Állomány- és járandóság kimutatás az 1849. január 4-én megnyílt Országos Katonai Akadémiának” című okmányban felsorolt 105 személy között szerepelnek.⁶⁶

Az első éves növendékeknek az elemi tanfolyam 1. osztály tanterve és a napirendje szerinti élete 1849. január 4-től 17-ig tartott. A megszálló osztrák katonai és a kollaboráló civil hatóságok 1849. január 17-én jogilag elismerték, hogy a pesti Ludoviceum Országos Katonai Akadémia létezik, a Magyar Hadi Főtanoda működését mégis betiltották, felszerelését lefoglalták, épületét katonai kórházzá alakították át.⁶⁷ Petzelt Józsefet rendőri megfigyelés alá helyezték. A tanárok állása megszűnt. A növendékek egy része hazatért szüleikhez és rokonaihoz, más részük a visszavonuló magyar csapatok után eredve, beállt honvédeknek.

A Hadügyminisztérium a súlyos katonai helyzet dacára 1849 februárjától foglalkozott a Hadi Főtanoda kérdéseivel. Pest 1849. április 24-i felszabeditása napirendre tűzte a pesti Hadi Főtanoda újbóli megnyitását. A fővárosban maradt „Ludoviceum hadi academia irományait”, több mint 800 iratot „Pzelt volt Ludoviceumi aligazgató és alezredes felvigyázata alá” bízták, május 5-én pedig megbízták, „az intézet javainak megőrzésére

⁶² HM 1849: 2214., 2679. sz.; OHB 1849:1662. sz.

⁶³ Uo.

⁶⁴ *Vezekényi István*: Visszaemlékezések 1848/49-re. *Gyöngyösi Lapok*, 1882. március 23. (12.) sz. 5. o

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ *Ács Tibor*: Személyzet-könyve a hadi főtanodai növendékeknek, 1849. január 8-15. Forrás a Magyar Hadi Főtanoda 1848-1849. évi történetéhez. HK 1994. 2. sz. 148–153. o.; MOL HM 1849: H 89 Vegyes iratok. 5. doboz, szám nélkül.

⁶⁷ *Barcsay-Amant Zoltán*: A Ludoviceum működése a Windischgrätz-megszállás alatt. *Ludovikás Levente*, 1934. 65–66. o.; *Bachó László*: A Ludoviceum megnyitása 1849-ben. *Ludovikás Levente*, 1936. 61. o

– kitisztítására, s mind addigi jókarbani tartására... míg a kormány a főtanoda ügyében továbbira nem rendelkezik.”⁶⁸

Petzelt József Kossuth Lajos kormányzóhoz írt, 1849. május 16-án iktatott levelében állásába való visszahelyezését kérte. Hangsúlyozta, hogy „mint a Ludovicea aligazgatója mindent elkövettem legforróbb kívánataim ezen non plus ultrájában, hogy a nemzet bizodalmanak megfelelhessenek, s az akadémiát úgy organizáljam, hogy a maga nemében minden külföldivel bátran versenyt futhasson”. A Hadügyminisztérium május 18-i válaszában megnyugtatta Petzeltet, hogy nincs ellene kifogás, amit az is bizonyít, hogy rá bízták „a hadi főtanoda épületének helyreállítását, jó karbantartását”. Sőt, visszamenőleg a fizetését is folyósítják.⁶⁹

Közben nem szünetelt a főtanoda megnyitására való törekvés. A Hadügyminisztérium május 15-én utasította Petzelt Józsefet, „az első postával a főhadi tanoda tanítási folyamának programját a hadügyminisztériumnak elküldeni ne terheltessék,” hogy „az alsóbb rendű katonanevelő intézetekben tanítási rendszert a főtanodai tanítási rendszerrel összhangzásba hozni lehessen”. Az első Magyar Hadi Főtanoda aligazgatója június 3-án megküldte a főtanoda programját. Egyben engedéllyel magyar és német nyelven kinyomtatta és közreadta.

Az 1849 júniusában könyvtári forgalomba került kiadvány címlapján ez olvasható: „A magyar hadi főtanoda szerkezete, Mészáros Lázár hadügyminister és magy. vezérőrnagy megbízásából Petzelt József egyetemi tanár által összeállított és az 1848. évi magyar országgy. CXVI. ülésében elfogadtatott. Pesten, 1849. Nyomatott Lukács és társánál.”

A Magyar Hadi Főtanoda újrainyitása elé azonban június végén újabb akadály gördült. A Hadügyminisztérium döntése alapján a Ludoviceum épülete a honvédsereg központi kórháza maradt, és a tanintézet elhelyezésére a Köztelek épületet jelölték ki. Az 1849. július eleji súlyos katonai helyzet, majd a főváros ismételt kiürítése lehetetlenné tette a Magyar Hadi Főtanoda megnyitását az új elhelyezési körletében. Petzelt alezredes, a Magyar Hadi Főtanoda aligazgatója 1849. augusztus 17-én az aradi várórséggel tette le a fegyvert. A Magyar Hadi Főtanoda harcokban részt vett növendékei közül érdemes megemlíteni a miskolci születésű, 1848-ban 15 éves, 4 gimnáziumot és az ipartanoda első osztályát elvégző Vidor Károlyt, aki már, mint Amerikában élő emigráns, aláírta az emigrált szabadságharcosok 1850. február 28-án New Yorkban kiadott Ausztria ellen tiltakozó nyilatkozatát.⁷⁰

A Magyar Hadi Főtanoda működése első hadügyminiszterünk, Mészáros Lázár érdeme. Emlékirataiban olyan jelentősnek tartotta, hogy kijelentette: „Én ezen eszmével és annak embriójával együtt akarok a történetben élni, s ha valaki idézván s megemlítvén nevemet, a forradalom alatti működésemet ezzel össze nem köti, a többi egy füttyöt sem érven, azt a feledékenységnek bízvást átengedheti.”⁷¹

⁶⁸ HM 1849: 12840/115. k. n. sz.

⁶⁹ HM 1849: 14968/151. k. n. sz.

⁷⁰ *Bachó* 1930. 258. o.

⁷¹ MLE. I. k. 283.o.

TIBOR ÁCS

DATA TO THE HISTORY OF THE HUNGARIAN MILITARY ACADEMY.
FROM PLANNING TO THE OPENING 1790–1849

Summary

The reform ideas of the Hungarian nobles had included from the end of the 18th century the goal of establishing a national army and a Hungarian institution for officer training. This effort, supported by many of the Hungarian regiments and officers who had taken part of the anti-Turkish wars, broke the unity of the Habsburg Empire's permanent army. The Habsburg Dynasty, however, did everything to preserve the unity of its army and of the officer training institutions.

Between 1790 and 1807, some attempts were made during the national assemblies of Hungarian nobles to set up a national military academy in Buda. Engineer-captain Mihály Péchy (1755–1819) prepared a Hungarian-language draft on the establishing of the first Hungarian institution for officer training, and submitted his work to the assembly's committee on 26 January 1792. At that time, however, no law was passed.

Despite its constitutional gravamens, the national assembly in Pozsony, 1808 crowned Queen Consort Maria Ludovika, and seemed determined to support a new war against France with the insurrection of the nobles and with 20,000 recruits. In return, the ruler consented to the establishment of a Hungarian officer-training academy. The first, historically significant law of Hungarian military higher education was born during the negotiations of the national assembly: this was Article VII of the year 1808 on the setting up of Ludovika Academy.

However, the cause of Ludoviceum was halted by financial difficulties and by the differences between the Hungarian nobles and the Royal Court in Vienna. The issue became a major episode in the fight for the control of public education. It was only after the setting up of the first responsible Hungarian government in 1848 that some headway was achieved. One of the most important tasks of the ministry of war was to deal with the setting up of Ludoviceum, an issue that had been unsettled for more than half a century.

After a lengthy debate, the national assembly in 1848–49 decreed that the Hungarian Military Main School, 'formerly known as Ludoviceum', be opened on 7 January 1849. For the first-year students of the Hungarian Military Main School the elementary course lasted from 4 January 1849 to 17 January.

As a result of the military events in late December 1848 and in January 1849, the Hungarian Military Main School worked only for two weeks. However, it was a major momentum in the history of independent Hungarian military higher education.

The paper presents the efforts from the announcement of the Ludoviceum idea and from the different concepts of military higher education; from a seemingly existing institute to the story of the actually working but short-lived Hungarian Military Main School. Paralel to this, the study gives an idea of the intensity of the nation's fight and of the strength of the nation's will, both aimed at establishing a national military school, a military higher education institution which was considered to be one of the pillars of independent Hungarian warfare between 1790 and 1849.

TIBOR ÁCS

ÉLÉMENTS POUR L'HISTOIRE DE L'ACADÉMIE MILITAIRE HONGROISE
DU PROJET À L'OUVERTURE, 1790–1849*Résumé*

Parmi les projets de réforme du mouvement nobiliaire de Hongrie, on trouve, dès la fin du 18e siècle, la création de l'armée nationale et d'une institution de formation pour des officiers hongrois. Cette idée, soutenue par une partie importante des régiments et des officiers hongrois impliqués dans la guerre turque, défit l'unité de l'armée permanente de l'Empire des Habsbourg. Néanmoins, la Maison de Habsbourg mit tout en œuvre pour conserver l'unité de son armée et de ses institutions de formation pour officiers.

Entre 1790 et 1807, les Diètes hongroises firent des tentatives pour créer l'académie militaire nationale de Buda. Pour les débats de la commission compétente de la Diète, Mihály Péchy (1755–1819) capitaine du génie présenta, le 26 janvier 1792, un projet rédigé en hongrois portant sur la création du premier institut de formation pour les officiers hongrois, mais aucune loi ne fut alors adoptée en la matière.

En dépit des griefs constitutionnels, la Diète de Presbourg de 1808 couronna la reine Marie-Ludovica et les aristocrates furent prêts à envoyer 20 mille recrues dans la nouvelle guerre contre les Français. En échange, le souverain accepta la création d'une académie hongroise pour la formation des officiers. A l'issue des débats de la Diète fut adoptée la première loi historique sur l'enseignement militaire supérieur en Hongrie : il s'agit de l'article 7 de 1808 relatif à la création de l'Académie militaire Ludovika.

Toutefois la mise en place de l'académie fut entravée par les difficultés financières et les conflits entre les ordres hongrois et la Cour de Vienne, car elle devint une épreuve de force dans la bataille menée pour le contrôle de l'éducation publique. Il a fallu attendre plus d'un demi-siècle et 1848 pour une avancée qui n'eut lieu qu'après la formation du premier gouvernement hongrois responsable. La création de « Ludoviceum » fut alors désignée comme une mission prioritaire pour le ministère hongrois de la défense.

A l'issue de longs débats, la Diète de 1848–1849 prit la décision d'ouvrir l'Académie militaire hongroise le 7 janvier 1849 « connu auparavant sous le nom de Ludoviceum ». Mais c'est seulement du 4 au 17 janvier 1849 que les étudiants de la première année de l'Académie militaire hongroise ont pu suivre le programme et l'ordre du jour prévus pour la promotion.

Même si l'Académie militaire hongroise ne fonctionna que quinze jours en raison des événements de guerre de fin décembre 1848 et de janvier 1849, elle reste très importante dans l'histoire de l'enseignement militaire supérieur de Hongrie.

L'étude présente les efforts depuis la publication de l'idée du Ludoviceum jusqu'à la brève histoire de l'Académie militaire hongroise en activité en parlant également des différentes conceptions en matière d'enseignement militaire supérieur et de la période de l'institution où elle n'avait qu'une existence apparente. De même, l'étude représente la force de la volonté nationale et la violence du combat mené, entre 1790 et 1849, pour la création de l'« école militaire nationale », l'établissement d'enseignement militaire supérieur constituant un pilier de la défense hongroise indépendante.

TIBOR ÁCS

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER UNGARISCHEN MILITÄRAKADEMIE
VOM ENTWURF BIS ZUR ERÖFFNUNG 1790–1849

Resümee

Unter den Reformvorstellungen der ungarischen Adelsbewegung war ab dem Ende des 18. Jahrhunderts die Schaffung der Nationalarmee und der Institution der ungarischen Offiziersausbildung zu finden. Diese Bestrebung wurde von einem nicht geringen Teil der am Türkenkrieg teilnehmenden ungarischen Regimente und Offiziere durch ihr Auftreten unterstützt und zerrüttete die Einheit des ständigen Heeres des Habsburgerreiches. Das Haus Habsburg tat jedoch alles, um die Einheit seiner Armee und seiner Offiziersausbildungsinstitutionen zu wahren.

Zwischen 1790 und 1807 kam es bei den ungarischen Diäten zu Versuchen zur Aufstellung der nationalen Militärakademie in Buda (Ofen). Zu den Verhandlungen des ungarischen Reichstagsausschusses erstellte der Hauptmann des Geniekorps, Mihály Péchy (1755–1819), seinen in ungarischer Sprache verfassten Entwurf über die Bildung der ersten ungarischen Offiziersausbildungsinstitution, den er am 26. Januar 1792 einreichte. Zu diesem Zeitpunkt wurde jedoch noch kein Gesetz verabschiedet.

Trotz der Verfassungsverletzungen wurde Königin Maria Ludovika vom Reichstag in Pozsony (Pressburg) im Jahre 1808 gekrönt, und sie schien bereit zur Unterstützung des neuen Krieges gegen die Franzosen mit der Insurrektion und 20 Tausend Rekruten. Die Herrscherin stimmte der Aufstellung einer ungarischen Offiziersausbildungsakademie zu. Auf Grund der Diätverhandlungen wurde das erste Gesetz des ungarischen militärischen Hochschulwesens geboren, das von historischer Wichtigkeit war: Gesetzesartikel VII vom Jahre 1808 über die Aufstellung der militärischen Ludovika-Akademie.

Die Sache des Ludoviceum geriet jedoch infolge der finanziellen Schwierigkeiten und der Gegensätze zwischen den ungarischen Ständen und des Hofes von Wien ins Stocken, da seine Aufstellung zu einer der Kraftproben des Kampfes um die Kontrolle über die öffentliche Bildung geriet. Ein Fortschritt wurde erst 1848, im Anschluss an die Aufstellung der ersten verantwortlichen ungarischen Regierung erzielt. Im Aufgabenkreis des Kriegsministeriums war nämlich die Schaffung des „Ludoviceums“, die sich seit mehr als einem halben Jahrhundert dahin zog, von besonderer Bedeutung.

Der Reichstag des Jahres 1848–49 fasste nach langwierigen Verhandlungen einen Beschluss darüber, dass die Ungarische Militärische Hauptlehranstalt, die „bisher unter dem Namen Ludoviceum bekannt“ war am 7. Januar 1849 ihre Pforten öffnet. Für die Zöglinge des ersten Jahres dauerte das Studium nach dem Lehrplan und Tagesplan der 1. Klasse des Grundkurses der Ungarischen Militärischen Hauptlehranstalt vom 4. bis zum 17. Januar 1849.

Infolge der Kriegsergebnisse Ende Dezember 1848 und Anfang Januar 1849 existierte die Ungarische Militärische Hauptlehranstalt lediglich zwei Wochen lang, war aber nichtsdestotrotz von historischer Bedeutung in der Geschichte des selbständigen ungarischen militärischen Hochschulwesens.

Die Studie stellt die Bestrebungen ab Verkündung des Gedankens des Ludoviceums von den verschiedenen militärischen Konzeptionen im Hochschulwesen, der scheinbar bestehenden Institution bis zur Geschichte der tatsächlich funktionierenden, kurzlebigen Ungarischen Militärischen Hauptlehranstalt vor. Zugleich vermittelt sie, wie heftig der Kampf der Nation und wie stark der nationale Wille war, als es um die Aufstellung der „nationalen Militärschule“, einem der Pfeiler des selbständigen ungarischen Militärwesens, ging.

ТИБОР АЧ

ДАННЫЕ ПО ИСТОРИИ ВЕНГЕРСКОЙ ВОЕННОЙ АКАДЕМИИ НАЧИНАЯ С ПРОЕКТА ОСНОВАНИЯ ДО ОТКРЫТИЯ, 1790–1849 ГГ.

Резюме

Среди реформистских планов венгерского дворянского движения начиная с конца XVIII фигурировало создание национальной армии и учреждений обучения и подготовки венгерских офицеров. Это стремление, поддержанное выступлением не малой части венгерских полков и офицеров, участвовавших в турецкой войне, нарушило единство постоянной армии Габсбургской Монархии. Однако Габсбурги предприняли все усилия для того, чтобы сохранить единство армии и армейских учреждений по подготовке офицеров.

В период 1790-1807 годов на венгерских государственных собраниях были совершены попытки по созданию Будапештской национальной военной академии. Для обсуждения комиссией государственного собрания капитан инженерного факультета Пехи Михай (1755–1819) подготовил и 26 января 1792 года представил написанный на венгерском языке проект о создании первого венгерского офицерского училища. Но тогда еще закон не был принят.

Вопреки конституционным обидам государственное собрание 1808 года в Пожони короновало королеву Марию Людовику и выразило готовность поддержать ее в борьбе с восстанием дворян, с 20 тысячами новобранцев и в войне с французами. В свою очередь правительница дала согласие на создание венгерской офицерской академии. В ходе переговоров на государственном собрании был создан первый исторического значения закон о высшем венгерском военном обучении: о создании военной Академии Людовика, статья VII от 1808 года.

Однако дело формирования Людовицеума застопорилось из-за денежных трудностей и противоречий между венгерскими сословными верхами и венским двором, так как формирование этого учреждения стало одним из испытаний сил в борьбе за контроль над общественным обучением. Шаг вперед удалось сделать только в 1848 году после установления первого ответственного венгерского правительства. Это было создание „Людовицеума”, который больше полвека особо фигурировал в круге задач министерства военных дел.

Государственное собрание 1848–49 годов после длительных дебатов вынесло решение о том, что Венгерское Военное Училище „известное до сего временем под именем Людовицеум” будет открыто 7 Января 1849 года. Жизнь курсантов-первокурсников по учебному плану и расписанию 1 класса элементарного курса Венгерской Военной Главной Школы продолжалась с 4 по 17 января 1849 года.

Вследствие военных событий в конце декабря 1848 и в январе 1849 годов Венгерская Военная Главная Школа проработала всего две недели, и несмотря на это имела историческое значение в истории самостоятельного венгерского высшего военного обучения.

Статья указывает на мысль о провозглашении Людовицеума, показывает различные концепции по высшему военному обучению, показывает историю его, начиная от видимо действующего учебного заведения до действительно работающей Военной Главной Школы.

Одновременно автор показывает, какую борьбу нужно было вести венграм и насколько сильна была их воля к созданию первого высшего военного учебного заведения „национальной военной школы” с 1790 до 1849 годов.